

Vedel og Syv og bogtrykkerne

En bibliografisk undersøgelse af Hundredvisebogen.

Af GUSTAV HENNINGSEN

Indledning.

Man savner ofte en fortsættelse af Lauritz Nielsens Dansk Bibliografi 1482–1600 anlagt efter lignende principper, dvs. med en udgavebeskrivelse, der muliggør sikker bestemmelse af tryk, selv i tilfælde hvor eksemplaret mangler begyndelse og slutning. Men da bogtrykkernes produktion mangedobles og findes bevaret i større omfang, jo længere vi kommer ned i tiden, er det et problem, hvor bredt Lauritz Nielsens bibliografi kan videreføres. Løsningen må derfor i første omgang være specialbibliografier over særlig vanskelige og vigtige værker.

Det værk, som her er taget op til behandling, er Anders Sørensen Vedels Hundredvisebog 1591. Til dens optryk i det 17. århundrede og til Peder Syvs fordoblede oplag 1695 ff. er knyttet en del uafklarede spørgsmål. Bogen har desuden en historie som forlagsartikel, der fortjener at fremstilles i sammenhæng. I betragtning af den betydning, værket har, kan man undre sig over, at disse spørgsmål ikke er klaret forlængst, men det hænger sikkert sammen med udgavernes sjældenhed.

Man kan selv dømme om graden af sjældenhed, når det for Vedel-eksemplarernes vedkommende oplyses, at der ved rundspørge til hovedbiblioteker over hele Norden, samt til en række privatsamlere, ialt kom 32 eksemplarer til veje, og at disse fordelte sig på 10 forskellige udgaver. Hertil kommer et mindre antal, som forfatteren kun er kendt med af omtale. Det sammenbragte materiale må anses for at udgøre hovedparten af, hvad der er bevaret. Dette tør derimod ikke siges for Syvs vedkommende. Her er problemerne langt færre, og kollationeringsmaterialet må blot opfattes som et udvalg. En gennemgang af de danske bogauktionspriser efter 1916 afspejler samme forskel i sjældenhed. Vedel har kun været under hammeren 3 gange: 1591-udgaven i 1934, 1643-udgaven i 1939 og andetoplaget af 1619 i 1958. Priserne var henholdsvis 525, 405 og 16 kr. (sidstnævnte ekspl. dog stærkt defekt). Syv har derimod været fremme ret hyppigt. Med forbehold over for eksemplarernes tilstand anføres højeste og laveste bud for de enkelte udgaver, idet det må erindres, at bud under 10 kr. ikke anføres i prisregistrarerne, men nu og da har været tilstrækkelige til at erhverve en Syv-udgave: 1695 (1.–3.

oplag) 6 gange (700 kr. i 1918, 20 kr. i 1950), 1739 8 gange (60 kr., 21 kr.), 1764 8 gange (30 kr., 10 kr.), 1787 mindst 15 gange (32 kr., 10 kr.). En undtagelse udgør muligvis tredje oplag af 1695 med det sorte titelblad, som kun kendes i 3 eksemplarer.

Hundredvisebogens bibliografering er naturligvis et emne, som flere bibliografer har været inde på. De første, der er nogenlunde på vej mod fuldstændighed, er Claus L. Fasting, se under B, og Rasmus Nyerup, som i *Udvalgte Danske Viser* bind V (1814) omtaler udgaverne 1591, 1632, 1643, 1664 og 1671 og antager Axel Tordsøns vise for indkommet i 1664. At han ikke nævner 1655 her (eller i Nyerup og *Krafts Litteratur-Lexicon* 1820) må skyldes en forglemmelse, eftersom han tidligere har været bekendt med denne udgave. I indledningen til mindebogen om J. B. Scavennius' i 1794 brændte bogsamling (jf. under K, ekspl. 7) har han anført den og udtrykkelig gjort opmærksom på tillægget. Svend Grundtvig er den næste, der sysler med emnet. Han er formodentlig den første, der er bekendt med de 3 oplag fra 1695. Det indbyrdes forhold mellem dem får han først rede på midt under trykningen af *Danmarks gamle Folkeviser*, bind I, 1853. Syv-teksterne er her for de første 14 arks vedkommende aftrykt efter faderens eksemplar (vor udgave O). Men ved skarpsindig benyttelse af Syvs trykfejlsliste (jf. nedenfor p. 74) beviser han, at Kgl. Biblioteks 2 eksemplarer er førsteudgaven (vor N). Denne lægges nu til grund ved trykningen af de følgende ark (jf. DgF I 428). Mellem Grundtvigs forarbejder til den planlagte kildebeskrivelse i registerbindet til DgF henligger en samling udførlige notater (DFS 54 D bl. 245-53), af hvilke det fremgår, at han har haft et anseligt antal eksemplarer til gennemsyn. Mellem disse har han opdaget ikke mindre end tre til da ukendte udgaver: 1609, 1619 (F) og fragmentet af vor D. Desuden er der hele 3 eksemplarer af den glemte 1655-udgave. Hos Ehrencron-Müller er endelig en tiende udgave anført, den problematiske 162*, hvoraf et defekt eksemplar o. 1920 kom i Det kgl. Biblioteks eje. Tidsfæstelsen til 1620'erne har bl. a. haft støtte i Sibberns anførelse af en udgave 1622.

Som det var venteligt, har det store opbud af eksemplarer budt på nye overraskelser. Nykøbing Katedralskoles eksemplar af 1591, som allerede ved sit samtidige, vinrøde fløjlsbind og sit næsten ubeskårne format tiltrækker sig opmærksomheden, adskiller sig fra de andre eksemplarer ved at være trykt på skrivepapir. På forpermens inderside findes følgende tilskrift, hensynsfuldt reddet fra den gamle forsats ved en ellers lidet hensynsfuld restaurering i vor tid og nu venligt læst af mag. Aage Roh-

mann: »A^o 1637 dend 4 junij | Bleff mig denne bog forered af | min gode
 ūen Ølgaard Pens til | Rubierregaard. | Karen Porss | Egen Hand.«
 Giveren må være identisk med den Ølgaard Hartvigsdatter Pentz (f. 1594
 på Warlitz, d. 1654), som i 1611 blev hoffrøken hos dronning Sophia,
 der efter Frederik II.s død sad på Nykøbing slot ivrigt optaget af for-
 valtningen af sit livgeding, krongodset på Lolland-Falster. 1620 blev hun
 gift med dronningens hofmester, den 57årige Joachim von Barnewitz,
 som i 1623 købte Rudbjerggaard i Tillitse sogn. 3 år efter blev Ølgaard
 enke, men 31.1.1635 giftede hun sig på ny i Bützow med en mecklenburgsk
 gehejmeråd Hartvig von Passow. Denne fik allerede samme år kongens
 tilladelse til at forvalte sin stedsøns gods. Modtageren er rimeligvis
 datter af landdommeren og forfatteren Claus Pors, ejer af Øllingsøgaard
 i nabosognet Græshave, men kan også være en broderdatter af samme.
 Den førstnævnte var ugift i 1633, den sidstnævnte ugift i 1631; begge
 blev senere på uvist tidspunkt gift. Man kan ikke lade være med at lade
 fantasien arbejde med et sådant exemplar. Har der kun været dette ene
 på skrivepapir, er det naturligvis dronning Sophias, vi har liggende for os.
 Hun døde 1631, og bogen kan meget vel være blevet hængende i hendes
 hofstab. Har dronningen derimod fået flere eksemplarer på særligt papir,
 er det vel Joachim von Barnewitz, der har fået dette eksemplar som gave.
 Han var i hendes tjeneste som kammerjunker fra 1594 og havde tidligere
 tjent Frederik II. Bogens originale friblad, titelblad etc. mangler des-
 værre og dermed evt. oplysninger om de ældste ejerforhold.

En anden overraskelse har været opdagelsen af, at titelblad tillige med
 tre andre blade i Stockholmseksemplaret af 1619 (F ekspl. 3) påviseligt
 stammer fra det ovenfor omtalte sent erhvervede eksemplar af »162*« i
 KB i København (F ekspl. 1). Det mest slående bevis herfor er, at der i titel-
 bladet er to mindre huller i papirranden, som på nøjagtig de samme steder
 genfindes i de første blade af F ekspl. 1. Endvidere er der overensstem-
 melse mellem bladformatet af F 1 og de i F 3 indsatte blade, medens dette
 eksemplars egentlige bladformat er lidt større. Åbenbart har det svenske
 bibliotek udført operationen og derefter udskilt det ringere ekspl., der iøv-
 rigt har tilhørt Richard Dybeck. Endelig har Uppsalaeksemplaret 1619
 ved nærmere eftersyn vist sig at være en selvstændig udgave E, der (som
 trykfejl viser) må antages at være udsendt forud for F. Den hidtidige
 betegnelse »162*« kan hermed annulleres. At F kan tænkes udsendt
 senere end titelbladet oplyser, vender vi senere tilbage til, p. 76.

Bibliografi.

Nedenstående bibliografi er udarbejdet ud fra Lauritz Nielsens principper på grundlag af en kollationering af det sammenbragte materiale. Fremgangsmåden er dog ikke helt den samme som i Dansk Bibliografi; en række oplysninger om skrifttyper, initialer, kustoder m. m. er således ikke medtaget, og en ensartet beskrivelse af Vedel og Syv er heller ikke tilstræbt, da det til vort formål ville være u hensigtsmæssigt.

Til indledning skal fremhæves et par ting, som ikke umiddelbart fremgår af beskrivelsens sammenhæng. Kolumnetitel og kustode medregnes ikke i linjetallet. Kolumnestørrelsen er, da en mindre variation kan gøre sig gældende, bestemt på følgende måde for alle udgavers vedkommende: Bredden er målt over prosainledningen til II. part nr. I og højden over versteksten på den følgende side. I et par tilfælde findes efter kolumnemålet et tredje tal i parentes, dette angiver satsbredden for verstekst (målt over de første strofer af II. I). Efter kolumnestørrelse oplyses, om strotellene står uden for eller inden for kolumnranden. Kolumnehøjden er målt fra underkanten af de korte bogstaver i nederste linje til overkanten af de store bogstaver i øverste linje.

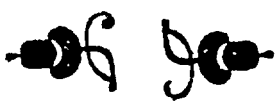
Vedeludgavernes ornamentering er beskrevet udførligt, overalt hvor den skæres af det tværsnit, vi har lagt gennem bogen. De ægte vignetter er så godt som alle afbildede (henvisning ved: »fig.«). For sammensatte røskeners vedkommende henvises til facsimiler i Lauritz Nielsens Boghistoriske Studier til dansk Bibliografi 1551-1600, (1923), hvor de fleste her forekommende røskentyper findes afbildet med eksempler på elementernes kombinationsmuligheder (henvisning ved: »LN fig.«). Henvisningen »sml. fig.« tager det forbehold, at der kun er typologisk lighed med facsimilen.

I eksemplarfortegnelsen - for udg. A-M - står bekendte eksemplarer først (alfabetisk), dernæst følger (kronologisk) eksemplarer, som kun kendes af omtale. For de sidstnævnte tages det forbehold, at der kan være tale om identitet mellem dem indbyrdes eller mellem ét i den første og ét i den anden gruppe; samme eksemplar kan f. eks. findes i et ældre bogkatalog og siden være havnet i et bibliotek, eller kan være registreret hos flere ældre og nyere samlere uden nærmere proveniensangivelse. I den anden gruppe er der fortrinsvis anført eksemplarer, som må formodes at være bevaret. En systematisk læsning af ældre bogkataloger er ikke foretaget.

Eksemplarernes numre i Grundtvigs fortegnelse anføres med SvG »nr«. * betegner, at eksemplaret har været benyttet ved undersøgelsen. () bruges om pryinitialer og om majuskler brugt som initialer.

Forkortelser: DFS = Dansk Folkemindesamling, ETKr = Evald Tang Kristensen, KB = Kgl. Bibliotek, NRb = Udvalgte danske Viser 1812 ff., SB = Statsbibliotek, Siebm. = JSiebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch (OT von Hefners forøgede udg., Nürnberg 1856 ff.), UB = Universitetsbibliotek.

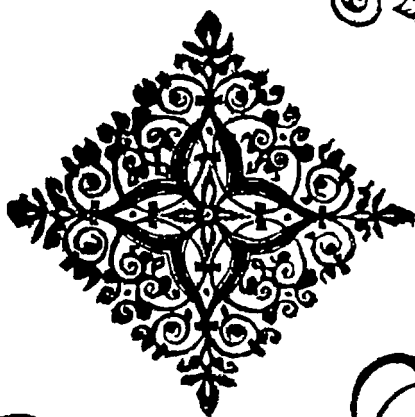
Vignetterne er nummereret i den orden de optræder første gang i udgaverne. 1-15 udgør omtrent den komplette bestand af vign. i Vedeltrykkene; mindre defekte ekspl. kan identificeres på grundlag af vign. alene. 16 og 17 (en paukeslager fra datidens hestgarde) er hentet fra Syv-tryk.

1

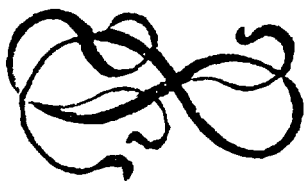
2

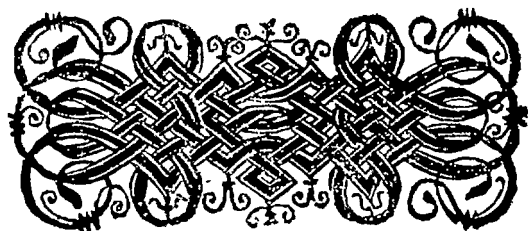
3

4

6

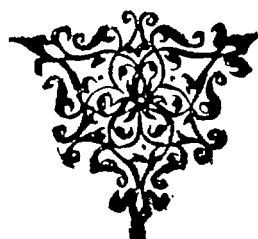
5

7

9

8

10

11

12

13

14

15

16

17

A. Ribe 1591. Hans Brun. 8°.

260 bl. Sign. A8-B4 A8-Z8 Aa8-Hh8. 29 l. Kolumnestørrelse 120×65 mm (strofetal ekskl.). Fejl i visernes nummerering (i I. part XII to gange, i II. part XLVII oversprunget).

[A1r (titelbl.) sort:] It Hundrede | vduaalde | [rødt:] (D)anske (V)iser/ | Om allehaande Merckelige | [sort:] Krigs Bedriff/ oc anden seld- | som Euentyr/ som sig | her vdi Riget/ | ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Naffnkundige | [sort:] Konger oc ellers forneme Perso- | ner begiffuet haffuer/ aff arilds | tid indtil denne neruæ- | rendis Dag. | ☞ ♀ | [Røskenvign., jf. LN fig. 99-100; derunder rødt:] Prentet vdi Ribe paa Lilie- | [sort:] bierget/ aff | Hans Brun. | ANNO | — | [rødt:] M.D.IXC. | [sort:] Cum Gratia & Priuilegio. [Alv tomt. A2r-5r: Dedikation til dronning Sophia. A5v-B4v: Fortale til læseren. A1r:] It Hundrede | Vduaalde Danske Viser/ | om gamle Kempers/ Kongers | oc ellers forneme Personers Be- | driff/ som sig her vdi Riget | begiffuet haffuer. | * | (E)fterdi her fremdrages vdi denne | [A2r, l. 26:] Discitq; virtute DEVM colere. | ☞ * ♀ | [A2v:] Den Første Part aff den- | [L4v, l. 24:] der bold/ det bliffuer min Morgen Gaffue. | Det v.h.r.r.e. | [Vign., fig. 1. L5r: Røsk enfrise, jf. LN fig. 99-100; derunder:] Den Anden Part aff den- | [Dd3v, l. 28:] AT leffue i Himmerigs Rige. | FINIS. [Dd4r: Røsk enfrise, jf. LN fig. 98-100; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [Hh6r, l. 20:] Maria sed in omnibus. | FINIS. [Røskenvign., jf. LN fig. 99-100. Hh6v-8v, l. 27: Register; derunder:] | ☞ ♀ * ☞ ♀ | Prentet paa Liliebierget vdi | Ribe/ aff | Hans Brun. | — | ANNO M.D.IXC. | [Hh8v tomt.]

Eksemplarer: 1) Hamburg, Staats- u. Univ.bibl. 2) *Kbh., KB (mgl. A1-B8, Q3, 6, S6, Cc1-Dd2, 4-8, Ee3, 6-Hh8), i senere helpergament, købt på FSBangs auktion II 1890 for 31 kr. 3) *Kbh., KB, Hjelmstj. 1846 (SvG »3«) (mgl. A1, Aa8, Bb1, 8, Cc1, Dd1, Ee1, 8, H1-8) i senere helpergament. 4) *Kbh., UB (SvG »1«) (komplet), i samtidigt helpergament, omtalt i NRb V 29: »Det Exemplar, som vi har for os, kjøbtes paa den [Peter] Uldalske Auction [Kbh. 1803 d. 28.11 o.flg.], og bliver, ved dette Verks Tilendebriugelse, skjænket til Universitetsbiblioteket.« 5) *Nykøbing F., Katedralskolens bibl. (mgl. A1, 8, Hh1, 8) i samtidigt helbind af vinrødt fløjel og med permer af træ. 6) Oslo, UB, bortkommet. 7) *Stockh., KB (mgl. A1-3, 6-7, M4-5, X5, Hh8) i senere halvpergament. 8) Uppsala, UB har ikke været tilgængeligt. 9) har ifølge en optegnelse af Chr. Bruun (Ny kgl. Sml. 3680, 4°) tilhørt Otto Sperling, jun. (jf. også Lauritz Nielsen: Danske Privatbiblioteker gennem Tiderne I, 1946, 226 ff). 10) nævnt i RNyerups »Mindesmærke af Scavenius's Bogsamling ... som brændte op den 26. Februar 1794« (Kbh. 1794) indl.: »It hundrede udvalde danske Viser. (Kjempeviserne). Ribe paa Liliebierget. 1591.« 11) SvG »2«: »fattes titel (A1), A8, Hh2, 7 og 8, George Stephens [tilføjet over l.:] solgt til P. G. Thorsen.« 12) SvG »4«: »ukplt. har tilhørt provst J. Paludan-Müller [f. 1833 d. 1899, jf. Da. biogr. Leks. XVII 624f] som har villet sælge det for 10 rfjgsdaler.« 13) omtalt i »Katalog over afd. Chefredaktør Chr. Gulmanns Bogsamling« (Kbh. 1934) 16, nr. 372: »Enkelte Blade tilskrevet. Titelblad i Facsimile. Nyt Helpergament ...«, solgtes på auktion hos Chr. Hee's Eft. d. 23.10.34 til L[evin] & M[unksgaard] for 525 kr. Om det af Sophus Larsen omtalte Kongsdaleksemlar se under M.

B. Kbh. 1595. Tabt.

Omtalt af Claus L. Fasting i »Forsøg til en Fortegnelse over de udi Danmark og Norge fra Bogtrykkeriets Indførelse til 1789 Aars Udgang udkomne Danske Skrifter« (Bergen 1793) 580: »100 Danske Kiempe-Viiser. Ribe 1591. Kh. 1595, 1632, 1643, 1671, forøget med 100 af Peder Syv. 1695, 1739. 8vo.«

Anm. Ifølge Sv. Grundtvig er Fastings fortegnelse »i det hele meget pålidelig«. En efterkontrol af Fastings oplysninger om Vedels øvrige trykte værker har heller ikke afsløret fejl, bortset fra et enkelt tilfælde, hvor 1569-udgaven af Paraphrasis psalmi CXXVII angives at være trykt i Ribe.

C. Helsingør 1609. Peder Hven. 8°.

272 bl. Sign. A8–Z8 Aa8–Ll8. 27 l. Kolumnestørrelse 126 × 71 (67) mm (strofetal inkl.). A's visenumre bibeholdt, dog er II.XI ikke nummereret.

[A1r (titelbl.) sort:] It Hundrede | vduaalde | [rødt:] (D)anske (V)iser/ | Om allehaande Merckelige | [sort:] Krigs Bedriff/ oc anden seld- | som Euentyr/ som sig | her vdi Riget | ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Nassnkun- | [sort:] dige Konger oc ellers forneme Per-|soner begiffuet haffuer/ aff arilds tid | indtil denne neruærendis | Dag. | | [Vign., fig. 2; derunder rødt:] Prentet i Helsingør/ Aff | [sort:] Peder Huæn. | — | [rødt:] M.DC.IX. [Alv tomt. A2r–4v: Dedikation til dronning Sophia. A5r:] Den førstePart aff den- | [M6r, l. 12:] Morgen Gaffue. Det v. | h.r.r.e. | [Vign., fig. 3. M6v: Røskensfrise, jf. LN fig. 99–100; derunder:] Den Anden Part aff den- | [Ff7r, l. 18:] AT leffue i Himmerigs Rige. | FINIS. | [Vign., fig. 4. Ff7v: Røskensfrise, jf. LN fig. 98–100; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [Ll5v, l. 10:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | [Vign., fig. 3. Ll6r–7v, l. 27: Register; derunder vign., fig. 2. Ll8r: Vign., fig. 4 (vendt); derunder:] (P)rentet i (H)el- | singør/ aff Peder Huan. | paa sin egen Bekaast- | ning. | — | ANNO M.DC.IX. | Oc findis hos hanem | til kiøbs. | [Vign., fig. 5. Ll8v tomt.]

Eksemplarer: 1) *Kbh., KB (SvG »1«) (mgl. på en rand nær Gg7, der er tilskrevet) i samtidigt hægament med rulle- og pladeblindtryk på siderne; permerne består af forskellig makulatur og manuskript. SvG oplyser, at det er »købt 1864 på [Gust. Anderssons] auktion i Lund for 410 rigsdaler dansk«, jf. også Carl Elberling: Breve fra en Bogelsker (Kbh. 1909) 93. 2) *Stockh., KB (SvG »2«) (mgl. A1 og N8) i samtidigt hellæder med bordure og midtornament i blindtryk på siderne, permer af træ og spænder; ryggen er fornyet. 3) *Uppsala, UB (mgl. A1–D1, D2, R8, V8–X1, Hh7–Ll8) i nyere halvlæder; bladene stærkt medtagne. Dette ekspl. er hidtil regnet for »Christiania 1664«, som det står at læse på ryggen i guldtryk. 4) *Aarhus, SB (mgl. A1–B5, B7, M6, Z7 og Kk7 begge på nær et hjørne, Ll8) stærkt beskåret i senere halvlæder.

D. 8 fragmenter af et tryk [fra tiden mellem 1609 og 1619].

Fragmenter af 16 blade er bevaret. Bev. sign. N1–2, 7–8, O1–8, P1–2, 7–8. Iflg. Grundtvig er fragmenterne fundet som makulatur i et bogbind og skænket ham af bibliotekar på KB CCBrosbøll (»Carit Etlar«) d. 22.11.1853. De findes nu i UB i Kbh.

E. Kbh. 1619. Henrik Waldkirch. 8°.

272 bl. Sign. A8–Z8 Aa8–Ll8. 27 l. Kolumnestørrelse 126 × 70 mm (strofetal ekskl.). A's visenumre bibeholdt, desuden følgende fejl: IV for III, X for XII [a] i I. part, XXXI for XXIX, XXXIX for XXXVIII, XLIII for XLIV i II. part.

[A1r (titelbl.) sort:] It Hundrede | vduaalde | [rødt:] (D)anske (V)iser/ | Om allehaande Merckelige | [sort:] Krigs Bedriff/ oc anden seld- | som Euentyr/ som sig / | her vdi Riget | ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Naffnkun- | dige Konger/ oc ellers forneme Per- | [sort:] soner begiffuet haffuer/ aff arilds tid | indtil denne neruæren- | dis Dag. | ☛; * ☛ | [Røskenvign., jf. LN fig. 99–100; derunder rødt:] Prentet i Kiøbenhaffn/ | [sort:] — | M.DC.XIX. | Paa Henrich Waldkirches Bekaastning/ | oc findis hos hannem til kiøbs. [A1v tomt. A2r–4v: Dedikation til dronning Sophia. A5r:] Den Første Part aff den- | [M6r, l. 15:] Morgen gaffue. Det v. | h.r.r.e. | [Vign., fig. 1 plus et tredie agern i en trekant (stilkene frie, jf. udgaven F). M6v: Røsk enfrise, jf. LN fig. 98–100; derunder:] Den Anden Part aff den- | [Ff7r, l. 18:] AT leffue i Himmerigs Rige. | FINIS. | [Vign., fig. 6. Ff7v: Røsk enfrise, jf. LN fig. 99–100; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [Ll5v, l. 10:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | [Vign., fig. 7. Ll6r–7v, l. 29: Register; derunder røskenvign., jf. LN fig. 99–100. Ll8r: Vign., fig. 4 (vendt); derunder:] (P)rentet i (K)iøben- | haffn/ | Anno Domini | 1619 | [Vign., sml. fig. 5. Ll8v tomt.]

Eksemplarer: 1) *Uppsala, UB (komplet, men enkelte blade beskadiget) i samtidigt, grønt helpergament, falsene senere primitivt forstærkede.

F. Kbh. 1619? Henrik Waldkirch. 8°.

[272 bl.], kun 271 bl. bevaret. Sign. A8–Z8 Aa8–Ll8. Siderne E7v og 8 r ombyttet. 271. Kolumnestørrelse 124 × 70 (69) mm (strofetal ekskl.). Fejl i visernes nummerering de samme som i E.

[A1r (titelbl.) sort:] It Hundrede | vduaalde | [rødt:] (D)anske (V)iser/ | Om allehaande Merckelige | [sort:] Krigs Bedriff/ oc anden seld- | som Euentyr som sig | her vdi Riget | ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Naffnkun- | dige Konger/ oc ellers fornemme Per- | [sort:] soner begiffuet haffuer/ aff arilds tid | indtil denne Neruæren- | dis Dag. | ☛; (:) ☛ | [Røskenvign., jf. LN fig. 98–100; derunder rødt:] Prentet i Kiøbenhaffn/ | [sort:] — | M.DC.XIX. | Paa Henrich Waldkirches Bekaastning/ | oc findis hos hannem til kiøbs. [A1v tomt. A2r–4v: Dedikation til dronning Sophia. A5r:] Den Første Part aff den- | [M6r, l. 15:] Morgen gaffue. Det v. | h.r.r.e. | [Vign., fig. 1 plus et tredie agern i en trekant (nederste og venstre agern hænger sammen ved stilk, jf. udgaven E). M6v: Røsk enfrise, jf. LN fig. 98–100; derunder:] Den Anden Part aff den- | [Ff7r, l. 18:] AT leffue i Himmerigs Rige. | FINIS. | [Vign., fig. 8. Ff7v: Røsk enfrise, jf. LN fig. 98–100; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [Ll5v, l. 10:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | [Vign., fig. 9. Ll6r–7v, l. 29: Register; derunder røskenvign., jf. LN fig. 98–100. Ll8 tabt, bladet har formodentlig båret en kolofon.]

Eksemplarer: 1) *Kbh., KB (mgl. Ll8, desuden er A1 og Gg1–3 i nyere tid udtaget og indsat i eksemplar 3) i nyere slidt halvlæder. 2) *Kbh., DFS (ETKr's sml., DFS 1929/30 I, 80 og 82) hidtil regnet for flyvebladsfragmenter af hhv. DgF 50D og 166D. 3) *Stockh., KB (SvG»1«) (mgl. A1, Gg1–3, Ll8, heraf er A1 og Gg1–3

erstattet med blade fra eksemplar 1) i samtidigt helpergament, slidt, med bordure og midtornament i blindtryk på siderne, tidligere med spænder. 4) *har tilhørt ETKr. og er tilligemed flere senere nævnte udgaver venligst stillet til disposition af overbibliotekar Johannes Evald Tang Kristensen, Nørre Sundby (mgl. A1-E2, H1-K1, K8-N8, O1, 8, S1-U8, V3, X2-3, 7, Ff8-L18) i nyt halvpergament, bladene slidte. 5) *tilhører Erik Dal (mgl. A1-3, 6-8, C1, D2-7, G1, 4-5, H1-8, K1-N1, N8, P1-2, 7-8, S1, 8, T1-U8, Z2-7, Aa1-Bb8, Dd1-2, 7-8, Ll1, 7-8) i nyt helpergament, købt 1958 på auktion hos Chr. Hee's Eft. for 16 kr.

G. Kbh. 1622. Tabt.

Anført hos NPSibbern i »Bibliotheca historica dano-norvegica« (Hamb. & Leipz. 1714) 323: »Harum cantilenarum centuriam Hafniæ [!] 1591. 8vo vulgavit Andreas Severine Vellejus, quæ postea ibidem A. 1622. recusa est, quemadmodum testatur Catalogus Mullenianus p. 352.«

Anm. Sibberns oplysning om en 1622-udgave kan drages i tvivl. Desværre er hans kilde tabt. Det drejer sig muligvis om en forgænger til det bevarede katalog over »Pars Mulianæ Bibliothecæ ... Kilonii 1735«; det eneste Mule-katalog med paginering. Dets forgænger skal ganske vist have foreligget mere end 20 år tidligere for at Sibbern kan have benyttet det. Hvorledes det end forholder sig, så er katalog-opgivelser som bekendt noget, som må tages med varsomhed. Hertil kommer, at der er betænkelig mange trykfejl og unøjagtigheder på den pågældende side i Sibberns bibliografi.

H. Kbh. 1632. Henrik Waldkirchs arvinger. 8°.

272 bl. Sign. A8-Z8 Aa8-L18. Siderne E7v og 8r ombyttet. 27 l. Kolumne-størrelse 127 × 70 mm (strofetal inkl.). Titelframme af røskener, jf. LN fig. 95. A's nummerering af viserne bibeholdt, desuden IV for III, X for XII [a] og XXII for XXXIII i I. part, XXXIX for XXXVIII i II. part.

[A1r (titelbl.) sort:] It Hundrede Vdvaalde | [rødt:] (D)anske (V)iser/ | Om allehaande merckelige | [sort:] Krigs Bedriff/ oc anden seld- | som Eventyr som sig her vdi | Riget ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Nafnkun- | [sort:] dige Konger/ oc ellers fornemme | Personer begiffuet haffuer/ aff arilds / tid indtil denne Nærværen- | dis Dag. | [Kors af røskener (jf. LN fig. 99-100) flankeret af to røde agern; derunder røskenefrise af modstillede agernpar; derunder rødt:] Prentet i Kiøbenhaffn/ Hos salige | [sort:] Henrich Waldkirchs Arffvinger/ | — | [rødt:] M.DC.XXXII. [A1v tomt. A2r: Røskenefrise, jf. LN fig. 95; derunder dedikation til dronning Sophie A2r-4v. A5r:] Den Første Part aff den- | [M6r, l. 15:] Morgen gaffue. Det v. | h.r.r.e. | [T-formet kors af røskener, jf. LN fig. 99-100. M6v: Røskenefrise, jf. LN fig. 98-100; derunder:] Den Anden Part aff den- | [Ff7r, l. 18:] AT Leffue i Himmerigs Rige. | FINIS. | [Vign., fig. 10. Ff7v: Røskenefrise, jf. LN fig. 98-100; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [Ll5v, l. 10:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | [Vign., fig. 11. Ll6r: Røskenefrise (jf. LN fig. 104-5) flankeret af to agern. Ll6r-8r, l. 25: Register, derunder røskenvign., jf. LN fig. 99-100. Ll8v: Røskenefrise (jf. LN fig. 98-100 og 104-5) brudt af to spørgsmålstegn og afgrænset forneden ved streg; derunder:] (P)rentet i (K)iø- | benhaffn/ Hos S. Henrich | Waldkirchs Arffvin-

ger/ Aar effter | vor HERRis JESu CHristi | Naaderige Fødsel/ | — | M.DC.XXXII. | [Røskenvign., jf. LN fig. 102–3; derunder:] Paa deris egen Bekaast- | ning/ Oc findis hos den- | nem til kiøbs. | [Kors omgivet af to parentesbuer og tre agern.]

Eksemplarer: 1) *Kbh., KB, Hjelmstj. 1847 (SvG »1«) (komplet) i 18. årh.s. halvlæder, guldornamenteret ryg. 2) *Odense, Landsarkivet, Karen Brahes Bibl. (komplet) i samtidigt helpergament. 3) *Oslo, UB (mgl. L11 og 8) i samtidigt helpergament med træpermer. 4) *Stockh., KB (komplet) i senere halvlæder. 5) omtalt af SvG som »meget medtaget og ukomplet i Georg Stephens eje«. Ekspl. 2 og 3 adskiller sig fra 1 og 4 ved at have omtrykt titelblad. Dette kan kendes fra det ovenfor beskrevne ved fejlen *Nafu* for *Nafn*.

J. Kbh. 1643. Peder Hake/Jorgen Holst. 8°.

[280 bl.] kun 278 bl. bevaret. Bcv. sign. A8–Z8 Aa8–Mm6. 27 l. Kolumnestørrelse 125 × 74 mm (strofetal inkl.). Visernes nummerering: fejlen fra A med to gange XII i I. part bibeholdt, derimod er overspringelsen af XLVII i II. part rettet.

[A1r (titelbl.) sort:] It Hundrede | vduaalde | [rødt:] (D)anske (V)iser/ | Om allehaande Merckelige | [sort:] Krigs Bedrift/ oc anden seld- | som Euentyr/ som sig | her vdi Riget | Ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Naffnkun- | [sort:] dige Konger/ oc ellers forneme Per- | soner begiffuet haffuer/ aff arilds | tid indtil denne neruærendis | Dag. | [Et paragraftegn i parentes flankeret af to agern; derunder rødt:] Oc nu paa Ny igien oplagt | Kiøbenhaffn/ | [sort:] Prentet Aff Peter Haake. | Paa Jørgen Holsts Bogf. bekaastning/ | — | [rødt:] M.DC.XLIII. [A1v: Træsnit, det mecklenburgske våben (jf. Siebm. I^a tb. 69). A2r–4v: Dedikation til dronning Sophia. A5r:] Den Første Part aff denne | [M6r, l. 12:] gen Gaffue. Det v. h. | r.r.e. | | [Vign., fig. 12. M6v: Røsk enfrise (jf. LN fig. 99–100) brudt af fire paragraftegn; derunder:] Den Anden Part aff de- | [Ff7r, l. 18:] AT leffue i Himmerigs Rige. | FINIS. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99–100. Ff7v: Røsk enfrise (jf. LN fig. 98–100) brudt af to paragraftegn; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [L15v, l. 10:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | En lystig Vijse/ Om Suend | Felding/ etc. | I. | (S)Vend Felding hand sidder paa Hel- | [L18v, l. 25:] for Suend Feldinds Naffn/ hand er for | langen død. [Mm1r:] En smnck Vise. | Om een skalled Munck/ som kom i | kamp met Tolff Kemper/ Oc formedelst sin | Køllis hielp oc bistannd offuervant | dennem. | Oc kand siugis som den Vise: Suend | Felding hand sider/ etc. | Eller som den: | Aarle om Morgen i Rosens Lund. | I. | (D)Er ligger et Closter for offuen den | [Mm3v, l. 20:] En Abbed offuer dem alle. | [Røskener. Mm4r:] APPENDIX. | En kort Historiske Beretning | om de gamle Danske Kongers oc | Kæmpers tids Regimente oc Affgang; aff | vor Danske Historier vddragen oc | colligeret. | Aar effter Christi fødtzel 1643. | (S)Kal Dannemarckis Rigis be- | [Mm5r, l. 14:] oc høye baade i Dannemarck oc Nor- | ge end nu Vdviser. | Ydermere en kort Extract om | Kæmper oc deris Begraffuelse hos | oss Danske i gamle Dage. | (K)Æmper kaldedis fordom nogle | [Mm5v, l. 15:] oc bred Steen/ paa huilcken de off- | rede deris affguder. | Dette er om voris Kæmpe sæd/ | At du ey deris nauffn forgæt. | [Røskener. Mm6r–v, l. 36: Register over viserne til II.XXIX inkl.] [Mm7r–v har formodentlig været optaget af resten af registeret lige som i udgaverne K og L. Mm8 har nok været tomt (jf. udgaven K), men kan også have båret kolofon].

Eksemplarer: 1) *Kbh. KB, Hjelmstj. 1848 (SvG »1«) (mgl. I1, Mm7–8) i senere halvæder. 2) *Kbh. UB (SvG »2«) (mgl. A1–C1, C8, S4–5, T3–6, Bb1–8, Cc8, Hh1–2, 7–8, Kk1, 7–8) i nyere halvshirting. 3) omtalt i »Katalog over Einar Christiansens Bogsamling« (Kbh. 1939) I 23, nr. 142: »... Stilfuldt Hellæderbind med Guldornamenter, Blindtryk og Spænder. (Kyster) ...«, solgtes på auktion hos Chr. Hee's Eft. d. 27.11.39 til Th. Johansen for 405 kr.

K. Kbh. 1655. Peder Hake/Joachim Moltke. 8°.

284 bl. Sign. A8–Z8 Aa8–Nn4. 27 l. Kolumnestørrelse 128 × 70 mm (strofetal inkl.). R1r–Nn4 anvendes mindre skrift i versteksten, 29 l. og kolumnestørrelse 122 × 72 mm. Vise-mr. som i J, desuden fejlene VII for VI, XI for IX i II. part.

[A1r (titelbl.) rødt:] It Hundrede | [sort:] udvaalde | (D)[rødt:]anske [sort:] (V)[rødt:]jser/ | Om Allehaande Merckelige | [sort:] Krjgs Bedriff/ oc anden seldsom | Eventyr/ som sig her | udi Rjget | Ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Naffnkundi- | [sort:] ge Konger/ oc ellers fornemme Perso- | ner begiffvet haffver/ aff arilds Tjd | indtil denne nærværendis | Dag. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99–100; derunder rødt:] Oc nu paa Ny igien oplagt. | [sort:] — | Kiøbenhaffn/ | [rødt:] Prentet aff Peder Hake. | [sort:] Paa Joachim Moltkens Bogf. Bekaastning/ | M.DC.LV. [A1v: Træsnit, det mecklenburgske våben (jf. Siebm. I1 tb. 69). A2r–4v: Dedikation til dronning Sophia. A5r:] Den Første Part aff den- | [M6r, l. 12:] gen Gaffve. Det v.h. | r.r.e. | ♀ ♀ | [Vign., fig. 12. M6v: Røskenfriese (jf. LN fig. 100) brudt af to paragraftegn; derunder:] Den Anden Part aff | [Ff1v, l. 7:] AT lefve i Himmerjgis Rjge. | FINIS. | [Vign., fig. 13. Ff2r: Røskenfriese, jf. LN fig. 99; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [Kk6r, l. 17:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99–100. Kk6v–8v: Den skallede Munk. Ll1r–2v: Appendiks (dateret 1643). Ll3r:] En meget deylig oc saare skøn | Historiske Vjse/ | Om | Axel Tordsøn/ oc Valbor- | rig Immers-Daatter/ | Vdi hvilcken Lyckens V-stadighed er | retteligen at see oc kiende. | Oc kand siungis under den Meledie som | en hver self best veed oc dennem got siunis. | (D)E legte Guldtafl ved bredden Bord/ | [Nn1v, l. 25:] Men Lycken hun vender sig ofte om. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99–100. Nn2r–3v, l. 33: Register; derunder:] ENDE. [Nn4 tomt.]

Eksemplarer: 1) *Kbh., UB (SvG »1«) (mgl. Ll4–5, Mm8, Nn1–4) i nyere helpergament. 2) *Kbh., UB (SvG »3«) (kun Aa6–8) bærer påskriften: »P. G. Thorsen 1842«. 3) *Linköping, Stifts- o. Landsbibl. (mgl. D2–7 Q1–7) samtidigt helpergament. 4) *Stockh., KB (kompl.) i helpergament formentlig kort efter 1668, idet »16 viser trykt i Malmø 1666–68« har været indbundet sammen med bogen, disse er nu udtaget og opstillet for sig selv. 5) *Uppsala, UB (mgl. A1–8, M1–3, 6–8, N1–8, P1–8, Y1–8, Dd8, Gg4–5, Nn3–4) i samtidigt helpergament med blindtryk på siderne, disse senere overtrukket med papir. De manglende dele tilskrevet, i stedet for den originale titel findes en ny: »En Historisk (W)ISE-(B)OG [...]« frit komponeret over indledningerne til bogens tre parter. 6) anført i auktionskataloget over Peder Syvs bogsamling (Kbh. 1702) som nr. 647 8°: »100 Danske Kiempe Viiser. Kiøb. 1655«. 7) nævnt i indl. til RNyerups »Mindesmærke af Scavenius's Bogsamling... som brændte op den 26. Februar 1794«: »Samme Kjøbh. 1655 forøget med en Vise om en skalled Munk og Axel Tordsens Vise«, jf. p. 54 og under A, ekspl. 10. 8) SvG »2«: »Et ukplt. expl. Georg Stephens, overladt til PGThorsen«.

L. Kristiania 1664. Mikkel Thomesøn/Hans Hoff. 8°.

[280 bl.] kun 277 bl. bevaret. Bev. sign. [A4] B8-Z8 Aa8-L13, L16-Nn3, flere fejl i signaturen, siderne H7v og 8r ombyttet. 27 l. Kolumnestørrelse 128 × 71 mm (strofetal inkl.). R1r-Nn3 anvendes mindre skrift i versteksten, 29 l. og kolumnestørrelse 121 × 71 mm. Viserne nummereret som i J, desuden fejlene VII for VI, VIII for VII, LX for LV i II. part.

[A1r (titelbl.) rødt:] It Hundrede | [sort:] ndvaalde | (D)[rødt:]anske [sort:] (V)[rødt:]iser/ | Om allehaande Merckelige | [sort:] Krigs Bedriff/ oc anden seldsom | Eventyr/ som sig her | udi Riget | Ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Naffnkundi- | [sort:] ge Konger/ oc eller fornemme Perso- | ner begiffvet hafver/ aff Arilds Tid | indtil denne nærværendis | Dag. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99-100; derunder rødt:] Oc nu paa nyt igien oplagt. | [sort:] — | CHRISTIANIA | [rødt:] Prentet hos Mickel Thomæson. | [sort:] Paa Hans Hoffs Bogh. Bekaastning/ | Oc findis hos hannem til Kiøbs/ | Aar 1664. [A1v:] Den Første Part aff denne Vi- | [M6r, l. 12:] gen Gaffve. Det v. h. | r.r.e. | ¶ | [Vign., fig. 14. M5v: Røskenfriise (jf. LN fig. 100) brudt af to kolon'er; derunder:] Den Anden Part aff | [Ff1v, l. 7:] AT lefve i Himmerigis Rige. | FINIS. | [Vign., fig. 15. Ff2r: Røskenfriise, jf. LN fig. 99; derunder:] Den tredie Part aff den- | [Kk6r, l. 17:] Maria sedin omnibus. | FINIS. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99-100. Kk6v-8v: Den skallede Munk. L11r-2v: Appendiks (dateret 1643). L13r-Nn1v: Axel Tordsøn. Nn2r-3v, l. 32: Register; derunder:] ENDE. [Nn4 tabt.]

Eksemplarer: 1) *Kbh., KB (SvG »2«) (mgl. L14-5, Nn4) i 18. årh.s hellæder med blindbordure på siderne og guldornamenteret ryg. 2) anført som 8° nr. 918 i Bibliotheca Uldalii (Kbh. 1803). 3) SvG »1«: »komplet, skønt lidt forskåret, George Stephens [rettet fra »i KB Stockh.«].

M. [Kbh.] [1671]. Christian Cassube og hans arvinger. 8°.

280 bl. Sign. A8-Z8 Aa8-Mm8 (læg L1 fejlagtigt sign. A). 27 l. Kolumnestørrelse 131 × 69 mm (strofetal inkl.). R1r-Mm8 anvendes mindre skrift i versteksten, 29 l. og kolumnestørrelse 121 × 71 mm. Viserne nummereret som i J, desuden fejlene XI for XII [a] i I. part og VII for VI, XI for IX i II. part.

[A1r (titelbl.) rødt:] It Hundrede | [sort:] udvaalde | (D)[rødt:]anske [sort:] (V)[rødt:]jser- | Om Allehaande Merckelige | [sort:] Krjgs Bedriff/ oc anden seldsom | Eventyr/ som sig her | udi Riget | Ved | [rødt:] Gamle Kemper/ Naffnkundi- | ge Konger/ oc ellers fornemme Perso- | ner begiffvet hafver/ aff Arilds Tid | indtil denne nærværendis | Dag. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99-100; derunder rødt:] Oc nu paa Ny igien oplagt. | [sort:] — | [rødt:] Findis til kiøbs hos Christian Cas- | [sort:] suben oc hans Arffvinger udi Dannemarck | oc Norge. [A1v: træsnit, det mecklenburgske våben (jf. Siebm. I¹ tb. 69). A2r-4v: Dedikation til dronning Sophia. A5r:] Den Første Part aff den- | [M6r, l. 12:] gen Gaffve. Det v. h. | r.r.e. | ¶ | [Vign., fig. 12. M6v: Røskenfriise (jf. LN fig. 100) brudt af to kolon'er; derunder:] Den anden Part aff | [Ff1v, l. 7:] AT leffve i Himmerigis Rige. | FINIS. | [Vign., sml. fig. 14. Ff2r: Røskenfriise, jf. LN fig. 99; derunder:] Den Tredie Part aff den- | [Kk6r, l. 17:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | [Røskenvign., jf. LN fig. 99. Kk6v-8v: Den skallede Munk. L11r-2r: Appendiks dateret 1671 og med følgende ændring i overskriften: »... aff vore Danske Historier uddragen oc | Nu paa ny

colligeret.« (sml. under J). Ll2v–Mm5v: Axel Tordsøn. Mm6r–8v, l. 18: Register; derunder:] ENDE. | [Røskenvign. af LN fig. 82 og to andre røskentyper.]

Eksemplarer: 1) *Kbh., KB, Hjelmstj. 1849 (SvG »1«) (mgl. Ll8, Mm1, 8) i samtidigt helpergament, træpermer, stærkt beskåret. 2) *Kbh., UB (mgl. A1, X1 erstattet med kalligrafi) i nyere grønmalet helpergament, stærkt beskåret. 3) *Oslo, UB (mgl. A1, Bb1–Dd8) stærkt medtaget, på uvist tidspunkt indheftet i et plade-trykt hellæderbind, antagelig fra før 1600, i hvert fald ældre end bogen. Permerne består af dansk og latinsk makulatur. 4) *Kongsdals bibl. (kompl.), meget velbevaret i smukt samtidigt helpergament. Kammerherre, hofjægmester Jakob Estrup har venligst udlånt dette eksp. gennem pastor Ove Bruun Jørgensen, Undløse. Samme eksemplar ligger til grund for Sofus Larsens note, side 61 i *Fire Danske Viser fra Middelalderen* (Kbh. 1923): »Ifølge senere Oplysninger skal der foruden Eksemplaret paa Universitetsbiblioteket efter Opgivelse fra Hr. Godsejer Jacob Estrup til Skafføgaard findes endnu et fuldstændigt Eksemplar af første Udgave paa Herregaarden Kongsdal.«

N. Kbh. 1695. *Johan Philip Bockenhoffer*. 8°.

420 bl. Sign. a8–c8 A8–Z8 Aa8–Zz8 Aaa8–Ddd4. 31 l. Kolumnestørrelse 128 × 79 mm (strofetal inkl.). Kolumnetal, levende kolumnetitler, kolumnestreg. Sidetal: [48] 1–783 [11]. Flg. fejl i pagineringen: 177–78 oversprunget, 101 for 201, 364 for 394, 344 for 443, 454 for 445, 493 for 527, 449 for 549, 630 for 610.

[a1r: kobberstik, fig. 18. a1v tomt. a2r (titelbl.) sort:] Et | Hundrede Udvalde | [rødt:] (D)anske (V)iser/ | [sort:] Om | [rødt:] (A)llehaande merkelige (K)rigs- | [sort:] Bedrivt og anden selsom Eventyr/ | Som sig her udi Riget | Ved | [rødt:] (G)amle (K)emper/ (N)avnkun- | [sort:] dige (K)onger/ og ellers fornemme | Perso-
ner begivet haver/ af Arilds | Tid til denne nærværende Dag. | Forøgede med det | Andet Hundrede Viser | Om | [rødt:] (D)anske (K)onger/ | (K)æmper og (A)ndre/ | [sort:] Samt hosføjede Antegnelser/ | [rødt:] (T)il (L)yyst og (L)ærdom. | [sort:] Med Kongl. Majest. allernaadigste Frjhed. | — | [rødt:] Kiøbenhavn/ | [sort:] Forlagde og Trykte hos Joh. Phil. Bockenhoffer/ | Kongl. Majest. og Univ. Bog-
trycker/ Aar 1695. [a2v: Imprimatur. a3r–5v: PSyvs dedikation til dronning Char-
lotte Amalie. a6r–8v: ASVedels dedikation til dronning Sophia. b1r–8v: [Syvs]
fortale. c1r–8v: [Syvs] ordliste. A1r: Røskenfise brudt af fire udråbstegn; derunder:] (D)en første (P)art af denne | [Cc8r, l. 5:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | — | [Appendiks (dateret 1671) Cc8r–8v. Dd1r (titelbl.):] Det | (A)ndet Hundret (V)iser | Om | (D)anske (K)onger/ | (K)æmper og (A)ndre/ | Som er | (D)enne (V)isc-(B)ogs | (F)ierde (P)art. | — | Trykt Aar 1695. | [Dd1v: Røskenfise brudt af et spørgs-
målstegn; derunder:] I. | Bjalkemaal hin Gamle. | (N)u Dagen vil oprinde/ | [Ccc7r, l. 14:] som gaar om Rosenborg i Kon- | gens Have. | [Vign., derunder røskenfise. Ccc7v–Ddd3v: Register. Ddd4r–4v, l. 10: »Forseelser i Trykken«. Ddd4v, l. 11:] Bogtrykkeren til Læseren. | [l. 19:] Dine Forseelser. Forlad saa | og far vel! | [Vign.]

O. Samme sted, samme år, samme bogtrykker som N, men typografisk forskellig derfra. Udgaven kan kendes fra N ved følgende afvigelser: kolumnestørrelse 128 × 80 mm; tildels andre fejl i pagineringen: 8 for 81, 177–78 oversprunget, 101

for 201, 302 for 203, 262 for 292, 239 for 293, 234 for 324, 364 for 394, 493 for 527, 576 for 575, ÷ for 610, 70 for 710, 77 for 775 (i nogle ekspl.), 77 (i nogle ekspl. dog 767) for 778. Endvidere afviger O fra den ovenfor givne beskrivelse af N på følgende punkter:

[a1r: træsnit sign. HT, fig. 19. A1r: Røskenfrisen ubrutt. Dd1v: Røskenfrisen ubrutt.]

P. *Samme sted, samme år, samme bogtrykker som N*, men typografisk forskellig derfra. Samme kolumnestørrelse som N. Udgaven kan kendes fra N (og O) ved, at den kun har følgende fejl i pagineringen: 177–78 oversprunget, ÷ for 201, 364 for 394. Endvidere afviger P på en række punkter fra den ovenfor givne beskrivelse af N:

[a1r: Træsnit sign. HT, fig. 19. a2r (titelbl.) kun i sort tryk:] ... (G)amle (K)æmper/ ... [a1r: Røskenfrisen brutt af fire spørgsmålstegn. Dd1v: Røskenfrisen brutt af fire spørgsmålstegn. Ddd4v: Vign., fig. 16.]

Benyttede eksemplarer. N: Kbh., KB (2 ekspl.); Linköping, Stifts- o. Landsbibl. (defekt); Uppsala, UB; Aarhus, SB (defekt); Erik Dal (2 ekspl., det ene defekt, det andet stærkt defekt og uden bind.). O: Kbh., KB (3 ekspl., det ene – VBrun – defekt), UB; Oslo, UB (stærkt defekt uden bind); Erik Dal (stærkt defekt); Johs. ETKr. (< ETKr.). P: Kbh., KB (kun I–III part), UB; Oslo, UB.

Q. *Kbh. 1739. Johan Jørgen Høpfner. 8°.*

393 bl. Sign. a8–c8 A8–Z8 Aa8–Zz8 Aaa4. 33 l. Kolumnestørrelse 137×82 mm (strofet al inkl.). Kolumnetal, levende kolumnetitel, kolumnestreger. Sidetal: [48] 1–732 [12]. Pagineringsfejl: 300 for 400.

[a1r: Træsnit, uden signaturen HT, sml. fig. 19. a1v tomt. a2r (titelbl.):] Et | Hundrede Udvalde | (D)anske (V)iser/ | Om | (A)llehaande merkelige (K)rigs- | Bedrivt og anden selsom Eventyr/ | Som sig her udi Riget | Ved | (G)amle (K)æmper/ | (N)avnkun- | dige Konger/ og ellers fornemme | Personer begivet haver/ af Arilds | Tid til denne nærværende Dag. | Forøgede med det | Andet Hundrede Viser | Om | (D)anske (K)onger/ | (K)æmper og (A)ndre/ | Samt hosføyede Antegnelser/ | Til Lyst og Lærdom. | — | KIØBENHAVN/ 1739. | Trykt udi Hans Kongel. Majsts. og Universitæts | Bogtrykkerie af J. J. Høpfner. | Og findes hos hannem til Kiøbs. [a2v: Imprimatur. a3r–5v: PSyvs dedikation til dronning Charlotte Amalie. a6r–8v: ASVedels dedikation til dronning Sophia. b1r–8v: [Syvs] fortale. c1r–8v: [Syvs] ordliste. A1r: Røskenfrise (81×19 mm); derunder:] (D)en første (P)art af denne | [Bb2v, l. 13:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | — | [Appendiks (dateret 1671) Bb2v–3v. Bb4r (titel):] Det | Andet Hundret Viser | Om | (D)anske (K)onger/ | (K)æmper og (A)ndre/ | Som er | (D)enne (V)ise-(B)ogs | (F)ierde (P)art. | [Billedvign.; derunder røskenfrise; derunder:] Trykt Aar 1739. [Bb4v: Røskenfrise (80×15 mm) brutt af fire kolon'er; derunder:] I. | Bjalkemaal hin Gamle. | (N)u Dagen vil oprinde/ | [Zz6v, l. 9:] Graven/ som gaar om Rosenborg i | Kongens Have. | [Billedvign.; derunder røskenfrise. Zz7r–Aaa3v: Register. Aaa4r:] Bogtrykkeren til Læseren. | [l. 10:] Mine og Dine Forseelser. | Forlad saa og far vel! | [Billedvignet (tre grene stukket gennem krone). Aaa4v tomt.]

Benyttede Eksemplarer. Kbh., KB, UB; Oslo, Deichmanske bibl., UB; Sorø, Sorø Akademis bibl.; Stockh., KB; Erik Dal; Johs. ETKr. (< ETKr.).

R. Kbh. 1764. Nicolaj Christian Høpfner. 8°.

393 bl. Sign. a8-c8 A8-Z8 Aa8-Zz8 Aaa4. 33 l. Kolumnestørrelse 142 × 82 mm (strofetal inkl.). Kolumnetal, levende kolumnetitler, kolumnestreger. Sidetal: [48] 1-732 [12]. Pagineringsfejl: 261 for 263, 205 for 405, 455 for 479, 571 for 521, 672 for 729.

[a1r: Træsnit uden signaturen HT, sml. fig. 19. a1v tomt. a2r (titelbl.):] Et | Hundrede Udvalde | Danske Viser/ | Om | Allehaande merkelige Krigs- | Bedrivt og | anden selsom Eventyr/ | Som sig her udi Riget | Ved | Gamle Kæmper/ Navnkundi- | ge Konger/ og ellers fornemme | Personer begivet haver/ af Arilds | Tid til denne nærværende Dag. | Forøgede med det | Andet Hundrede Viser/ | Om | Danske Konger/ | Kæmper og Andre/ | Samt hosføyede Antegnelser/ | Til Lyst og Lærdom. | [Røskenfriise; derunder:] KIØBENHAVN/ 1764. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongelige | Majestæts og Universitets Bogtrykkerie | Nicolaus Christian Høpfner. | Og findes hos hannem til Kiøbs. [a2v: Imprimatur. a3r-5v: PSyvs dedikation til dronning Charlotte Amalie. a6r-8v: ASVedels dedikation til dronning Sophia. b1r-8v: [Syvs] fortale. c1r-8v: [Syvs] ordliste. A1r: Røskenfriise (82 × 15 mm) brudt af tre røskenspar; derunder:] Den Første Part af denne | [Bb2v, l. 13:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | [Røskenfriise (kroner) brudt af et kolon. | [Appendiks (dateret 1671) Bb2v-3v. Bb4r (titel):] Det | Andet Hundret Viiser | Om | (D)anske (K)onger/ | (K)æmper og (A)ndre/ | Som er | (D)enne (V)iise-(B)ogs | (F)ierde (P)art. | [Vign., fig. 17; derunder røskenfriise brudt af to kolon'er; derunder:] Trykt Aar 1764. [Bb4v: Røskenfriise (83 × 16 mm) brudt af fire kolon'er og et røskenspar; derunder:] I. | Bialkemaal hin gamle. | (N)u Dagen vil oprinde/ | [Zz6v, l. 9:] som gaar om Rosenborg i Kongens Have. | [Billedvign.; derunder røskenfriise. Zz7r-Aaa4r: Register. Aaa4v:] Bogtrykkeren til Læseren. | [l. 10:] Dine Forseelser. Forlad saa og | far vel! | [Billedvign. (opstilling med muslingeskal og to blomsterkurve).]

Benyttede eksemplarer. Kbh., DFS (2 ekspl., det ene stærkt defekt), KB, UB; Oslo, UB (defekt); Stockh., KB (defekt); Uppsala, UB; Aarhus, SB (defekt); Johs.ETKr.

S. Kbh. 1787. Peter Marquard Høpfner. 8°.

393 bl. Sign. a8-c8 A8-Z8 Aa8-Zz8 Aaa4. 33 l. Kolumnestørrelse 141 × 83 mm (strofetal inkl.). Kolumnetal, levende kolumnetitler, kolumnestreger. Sidetal: [48] 1-732 [12]. Pagineringsfejl: 109 for 209, 205 for 405, (463 i venstre hjørne), 455 for 479, 648 for 638, 490 for 690.

[a1r: Træsnit uden signaturen HT, sml. fig. 19. a1v tomt. a2r (titelbl.):] Et | Hundrede udvalde | Danske Viser/ | om | allehaande mærkelige Krigs-Bedrivt og | anden selsom Eventyr/ som sig her udi Riget ved | gamle Kæmper/ navnkundige Konger/ og | ellers fornemme Personer begivet haver/ | af Arilds Tid til denne | nærværende Dag. | — | Forøgede med det | Andet | Hundrede Viser/ | om | Danske Konger/ Kæmper | og Andre/ | samt hosføyede | Antegnelser/ | til | Lyst og

Lærdom/ | [Frise] | Kiøbenhavn/ 1787. | Trykt og forlagt af Directeur P. M. Høpfner/ Hans | Kongel. Majestæts og Universitetets første Bogtrykker. [a2v: Imprimatur. a3r-5v: PSyvs dedikation til dronning Charlotte Amalie. a6r-8v: ASVedels dedikation til dronning Sophia. b1r-8v: [Syvs] fortale. c1r-8v: [Syvs] ordliste. A1r:] Den Første Part af denne | [Bb2v, l. 13:] Maria sed in omnibus. | FINIS. | == | [Appendiks (dateret 1671) Bb2v-3v. Bb4r (titel):] Det | andet hundrede | Viiser | om | Danske Konger/ Kiemper | og | Andre/ | som | er denne | Viise-Bogs | Fierde Part. | [Billedvign.] == | Trykt Aar r787. [Bb4v: Røskensfrise; derunder:] I. | Bialkemaal hin gamle. | I. | (N)u Dagen vil oprinde/ | [Zz6v, l. 9:] senborg i Kongens Have. | [Billedvign.; derunder:] == | [Zz7r-Aaa4r: Register. Aaa4v:] Bogtrykkeren til Læseren. | [l. 9:] til de andre Mine og Dine Forseelser. For- | lad saa/ og far vel! | [Billedvign.]

Benyttede eksemplarer. Göteborg, SB (2 eksp.); Helsingfors, UB; Kbh., DFS, KB, UB; Lund, UB; Oslo, Deichmanske bibl., UB; Stockh., KB; Uppsala, UB; Aarhus, SB; Erik Dal; Gustav Henningsen.

Optagelse og udskydelse af stof.

Som udgavebeskrivelsen viser, skifter Hundredvisebogen i løbet af det 17. århundrede flere gange udseende. Med en enkelt tilføjelse kan udviklingen sammenfattes således:

Vedels fortale, introduktion til bogen og digtet In Hvenam insulam (mellem indledning og tekst af I.VII), udelades i 1609 og følgende udgaver. I tillægget bagi 1643 aftrykkes en flyvebladsvariant af Svend Felding (I.XXIII) og Den skallede Munk, ligeledes efter et flyveblad, hvortil kommer optagelsen af det anonyme appendix. Medens Svend Felding ikke gentages, optrykkes de andre dele af tillægget i de følgende udgaver sammen med det i 1655 indlemmede flyveblad af Axel Tordsøn. Kristiania-udgaven 1664 udelader Vedels dedikation til dronning Sophia, men er alene om denne ændring.

Det viser sig nu ved nærmere eftersyn, at de i 1609 udeladte afsnit også savnes i Syvs udgave, medens denne på den anden side medtager tillægget fra de sene oplag. Det anonyme appendix er sat som afslutning på I.-III. part, og ses forøvrigt at være aftrykt efter det sidste oplag, idet det har dettes ændring i overskriften og årstallet 1671; Den skallede Munk og Axel Tordsøn er indlemmet i IV. part hhv. som nummer LXXIV og XXIII. Det er da nærliggende at spørge, om Syv virkelig kun skulle have kendt Vedels Hundredvisebog, således som den forelå i de sene oplag.

Man er vist hidtil gået stiltiende ud fra, at Syv »kendte Vedel«, og har forklaret fraværelsen af fortalen og de andre afsnit med, at disse havde

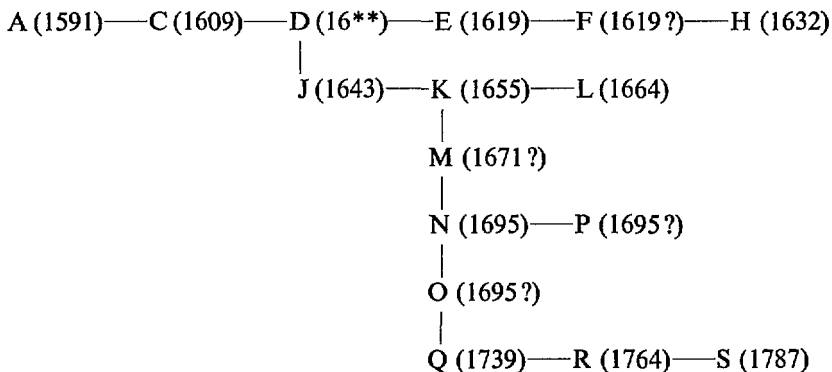
måttet vige pladsen for Syvs egen fortale og hans liste over gamle og sære ord.

Læser man nu Syvs fortale og anmærkninger med det ovenfor stillede spørgsmål in mente, vil man bemærke, at Syv citerer sin forgænger flere gange, men med flid undgår fortalen, hvor Vedel ellers har fremsat de vigtigste af sine betragtninger over viserne. I punkt 10 af Syvs fortale, hvor en række prominente visedyrkere opregnes, findes følgende passus: »Og at jeg ikkun skal tale om dem, som levede i nest forgangne og denne Old, da mælder M. A. Vejle i Fortalen [sic] for Viserne, at Dronning Sophia havde synderlig Lyst og Behag til at læse Danske Viser.« Det, som citeres, er imidlertid ikke Vedels fortale, men hans dedikation til dronningen, der som omtalt er det eneste af 1591-udgavens indledende afsnit, som medtages i de følgende oplag. Her må den naturligt opfattes som en fortale til bogen. Den eneste rimelige forklaring på disse ejendommeligheder ved Syvs udgave er den, at han ikke kan have kendt Vedels visebog i dens oprindelige skikkelse.

Spørgsmålet, hvilke optryk Syv da kan have benyttet ved sin redaktion af Hundredvisebogen, vil blive drøftet nedenfor; her skal der blot meddeles en liste over Syvs tilføjelser i I.-III. part. Det drejer sig om følgende indskudte strofer: *I*: I, 96; IV, 1, 10, 11; V, 30-32, 64; XI, 19, 33; XXI, 10, 18. *II*: XI, 26; XIII, 30, 40; XXXII, 26; XLI, 1, 5. *III*: III, 2; XII, 3, 8, 15-18; XVI, 6-7, 17-18, 28-29, 33.

Overleveringsforhold.

En undersøgelse af de 16 bevarede udgavers indbyrdes tekstforhold har godtgjort, at de grunder sig på hinanden i følgende orden:

Pladsen tillader ikke en fuldstændig fremlæggelse af det omfattende materiale, som denne placering af teksterne bygger på, men et beskedent udvalg skal meddeles. Hvor det drejer sig om ord- og stilvarianter, er der ikke taget hensyn til ortografiske variationer; ord citeres i den ortografiske form, hvori de første gang forekommer. Hvor hensigten er at demonstrere ændringer i stil eller syntaks, gøres der brug af forkortelser.

Som den skematiske fremstilling viser, ender *traditionen EFH* blindt. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at behandle denne linje for sig. Til demonstration tages I.XXIII, Svend Felding. Denne vise findes aftrykt bag i 1643udgaven efter et flyveblad. Det vil være af interesse at få bestemt, hvilken af de ældre udgaver der er grundlag for dette flyveblad, fordi det er det ældste eksempel på den skillingspublikation af Vedels viser som for alvor tager om sig ned mod århundredets slutning og kulminerer i første halvdel af det 18. århundrede.

A stolter, CEFHJ stolte (4.3); A til Bords, CEFHJ til bord (5.1); A Ridder, CEFHJ Ridder (34.3); ACJ Danske, EFH Dansk (2.3); ACJ Konning, EFH Kon- gen (8.1); AC lade, EFHJ lader (9.2); ACJ Øyne, EFH Øyne de (10.4); ACJ Try, EFH tre (16.1); ACJ ædt, EFH ædet (18.4); ACJ icke, EFH ey (24.4); ACJ Den tid den Hest hand vaar nu giord, EF D. t. d. H. oc h. v. g., H D. t. d. H. at h. v. g. (32.1); ACJ henter, EFH hende (35.3); ACJ Dieffuelen hand vaar fuld sterck, EFH D. v. i saa s. (36.2); ACJ lader, EFH hand lader (38.2); ACEJ icke, FH ey (3.2); ACEJ fest : beste, FH fest : best (7); ACEJ Morgen, FH Morgen (31.1); ACEJ denne stæd, FH dette sted (37.3); ACEFJ geste, H feste (4.3); ACEFJ oc, H da (25.4).

Når J en enkelt gang slutter sig til gruppen EFH, med formen *lader*, skyldes det sikkert, at ændringen er indkommet i D. Flyvebladet stemmer på de anførte steder nøje overens med C, men har dog afvigelserne: *fest : best, Konningen, den Morgen og Dieffuelen hand vaar saa sterck*. Det må antages at grunde sig enten på C eller på D, dvs. en udgave før 1619. Hvornår det er aftrykt, kan vi derimod ikke vide.

Udgaven D er kun bevaret i såre beskedent omfang. UB-eksemplarets 8 små fragmenter rummer fra 9 til 12 af sidens nederste linjer, og disse er endda beskåret, således at der skiftevis mangler en trediedel og to trediedele af satsens bredde. For at få tilstrækkeligt materiale til bestemmelse af udgaven må man her i høj grad ty til ortografiske varianter. Der er kun bevaret brudstykker af II. part.

A ÷, C De maa saa vel i Danmark, DE De maa saa vel, J De maa saa vel i (VI, 4.5); A til kiende, CDEJ tilkiende (IX, indl.); A søde smigrendis, CDEJ søde

oc s. (IX, indl.); A stiltis, CDEJ stillis (IX, 4.3); A Hedmarcken, CDEJ Hemarcken (XIV, indl.); AC Argelist, DE arge list, J argelist (II, indl.); ACJ sin Omquedning, DE sit O. (VI, indl.); ACJ seile, DE seyle (VI, 7.4); AC seile, DEJ seyle (VI, 23.5); AC J stæder, DE steder (IX, indl.); AC quede, DEJ quæde (IX, 4.1); AC stiltis, DEJ stillis (IX, 5.1); AC quidre i Dale, DE q. i duale, J q. i Duale (IX, 6.4); ACJ flyd, DE flyed (XIV, indl.); AC Felden, DEJ Fielden (XIV, indl.); ACJ gang Vey, DE Gang vey (XIV, indl.); ACJ Dal, DE Dall (XIV, indl.); ACDJ løben, E løbet (IV, 17.2); ACDJ atuare, E aduare (IX, indl.); ACDJ her om tale(i)s, E h. omtalis (XIV, indl.); ACDJ dragen, E draget (XIV, indl.); ADEJ Flent, C Flint (VIII, 23.3); ACEJ snarlig, D⁷snarligen (IV, indl.).

Det fremgår tydeligt af demonstrationen, at D ikke kan være tidligere end C og ikke senere end E. At C er ene om *Flint*, og D alene har formen *snarligen*, skyldes rimeligvis korrekturforhold, idet der meget vel kan være sat efter én udgave og foretaget rettelser i prøvetrykket efter en anden udgave. Et forsøg på at udrede, hvilke udgaver der i de enkelte tilfælde er benyttet ved korrektoren, vil føre for vidt. Det skal blot nævnes, at det for J's vedkommende synes at have været udgaven 1609.

Når J er medtaget i demonstrationen, er det for at vise, hvorledes den forholder sig til udgaven D. Der er, som man ser, ikke tale om gennemført overensstemmelse, men på afgørende punkter er den dog til stede. Detaljerede undersøgelser har vist, at J ikke kan grunde sig på nogen af de mellemliggende udgaver E, F og H. Sammenligner man derimod C og J, skal man lede længe, før man støder på ord- og stilvarianter, ja selv de ortografiske varianter forekommer meget sparsomt. Med mindre vi vil antage, at J's korrekturlæser har foretaget rettelser som *kvidre i dale* til *kvidre i dvale*, må vi sætte D som J's hovedkilde, og UB-fragmentet kan derfor næppe tænkes at være rest af et korrekturtryk.

Demonstrationen kan nu udvides til at medtage Hundredviserogstraditionen i dens fulde omfang.

A begge aff, C, EF, H-S aff begge (I.X, 9.5); A Quinder, C, EF, H-S en Quinde (I.X, 11.1); A naadige Herre oc Kong, C, EF, H-S Herre oc naadige Kong (II.XXV, 24.1); A Vnder Noriges Sker/ | huor Ormen Silcke Seyl bær. | Ieg seer mig vnder Norge-Lands side/ | Ormen saa saare fremskride. C, EF, H-S ÷ (II.XIV, 26); A, C forbedring, [D] EF, H-S forbedring oc (II.XVI, 13.1); A, C sig Skiorten, [D] EF, H-S sin Skiorte (II.XVIII, 2.1); A, C vdgiffue, [D] EF, H-S opgiffue (II.XX, 38.2); A, C icke ædt, EF, H, QRS ey æ., J-P ædt (I.XXI, 20.3); A, C-F, H de legte, J-S legte (II.IX, 5.4); A, C, EF, H mand mener, J-S hand mener (II.XXVIII, indl.) A, C, EF, HJ Franckerige oc Holland, K-M F.o. Halland, N-S F.o. Valland (I.X, indl.); A, C, EF, HJ Hornelummer, K-S Hornelummer paa (II.XV, 3.1); A, C, EF, HJ

rætuise, K-S Vrætwise (II.XVII, 2.2); A, C, EF, HJ, M-S ilde fare, K lde fare, L lide fare (I.XV, 11.4); A, C, EF, HJ Hiurde, K, M-S Hyrde, L Hørde (I.XV, 39.2); A, C, EF, H-K, M-S torde, L tørde (I.XV, 13.4); A, C, EF, H-K, M-S sin Skiold, L hans S. (I.XV, 32.3); A, C, EF, H-L Naar Steen tager til i Vandet at flyde, M-S N. S. t. til Landet a. f. (I.XV, 9.1); A, C, EF, H-L, P mesterligen, M-O, Q-S mest erligen (II.II, indl.); A, C, EF, H-L kand du, M-O, Q-S k. en P k. end (II.XXII, 31.2); A, C, EF, H-M galde, N-S galdre (I.XV, 5.1); A, C, EF, H-M foruare, N-S bevare (I.XV, 11.3); A, C, EF, H-M Isen er Broen brediste, N-S I. gjør B. bredist (I.XV, 47.1); A, C, EF, H-M Hanen galer oc Ørnen skricker, NO, Q-S Ørnen skriger og Hanen galer, P Ornen skrækker o. H. g. (II.I, 9.3); A, C, EF, H-M Sønter, N-S Syvnter (II.XXII, 7.2); A, C, EF, H-M Eders Fader vnder Iord/ | baade last oc harm oc hadings Ord, NS ÷ (III.IX, 15, repetitionen); A, C, EF, H-N, P sig, O, Q-S sit (I.XV, 26.1); A, C, EF, H-N, P Kemper, O, Q-S Kæmperne (I.XV, 48.4); A, C, EF, H-N, P om Vinteren der, O, Q-S der o. V. (II.I, 1.4); A, C, EF, H-O, Q-S saa ville P ville (II.XIV, 15.2); A, C, EF, H-O, Q-S ginge de dem P ginge de (II.XIV, 17.3); A, C, EF, H-O, Q-S fri frem Oxe i Iesu Naffn P skrid frem O. i I. N. (II.XIV, 19. 2); A, C, EF, H-P maa du din, Q-S maa din (I.XV, 3.2); A, C, EF, H-N, P oc syde hun, Q-S der hun syde (I.XXIII, 10.2); A, C, EF, H-P Vaade : gode, Q-S Vaande : gode (II.XV, 19.4); A, C, EF, H-Q whindret, RS ubehindret (I.X, 4.7); A, C, EF, H-Q Fogel røde, RS Folgel r. (I.XV, 28.2); A, C, EF, H-Q wi, RS vil vi (I.XXIII, 44.3); A, C, EF, H-R den døde Mands, S den Mands (I.XV, 44.4); A, C, EF, H-R bygge oc boe, S boc og bygge (II.I, 17.1); A, C, EF, H-R Dem hørdis, S Dem hørde (II.XXV, 27.1).

Som man ser, foregår optrykningen så slavisk, at selv letgennemskuelige fejl med usvigelig sikkerhed går igen i alle efterfølgende tryk. Selv om Syvs udgave N har en række udbedringer, kan den som helhed ikke siges at falde uden for denne dom. Som eksempel hidsættes den i M indkomne fejl i indledningen til I.II, Germand Gladensvend, med sin kontekst: [A] Seldsom oc vnderlige Indfald haffue vore Gamle Danske Poeter haffd. Atskillige Euentyr haffue de tagit sig faare, at øffue sig vdi oc dicte deris Viser. Saa at mand vel maa ligne dem, baade met de Grækiske oc Latin-ske Poeter, som paa saadane Fabel haffue mesterligen [MNO, Q mest erligen, RS meest ærligen] stafferede sig. – Eksemplet kan samtidig tjene som et bidrag til trykfejlenes komik.

Når ret skal være ret, må det tilføjes, at den i D indkomne uheldige fejl i Elverhøjvisen *dvale* for *dale* er gennemskuet og rettet i M.

Det indbyrdes forhold mellem N, O og P fremtræder ikke klart af demonstrationen. Når P på sine steder griber bag om N og M, skyldes det korrektur foretaget efter en ældre udgave. Nærmere eftersyn har vist, at det sandsynligvis drejer sig om K. P kan ikke være førstecoplaget af 1695, da den er ene om disse tilbagegreb og desuden har en række nye varianter; den må ligesom O opfattes som et optryk af N.

Mellem O og P er der ingen forbindelse, og deres tidsfølge kan derfor ikke bestemmes ad tekstkritisk vej.

Bag i O og P optrykkes Syvs trykfejlssliste til N uden ændringer, til trods for, at enkelte instrukser er fulgt inde i bogen. F. eks. har overskriften til Rosmer Haymand (II.VIII) i N *Hofmand*, O *Hafmand*, P *Havmand*, men alle har i trykfejlsslisten rettelsen *Havmand for Hofmand*. Svend Grundtvigs noter indeholder eksempler på lignende uoverensstemmelser mellem tekst og trykfejlssliste, og det er formodentlig disse iagttagelser, der har været afgørende for den mindre kursændring i DgF-udgaven (jf. p. 54).

Medens M tydeligt nok er forlægget for N, synes Syvs rettelsers i trykfejlsslisten, når man ser bort fra hans personlige, at måtte grunde sig på udgaven 1655, den eneste som han ses at have ejet (se under K, ekspl. 6). F. eks. har han til N *forsvare* (I.I, 30.6) rettelsen *Forsvære*; det tilsvarende sted har A-J *forsvare*, KL *Forsvære*, M *forsvare*. Materialet i trykfejlsslisten er dog for begrænset til, at noget kan sluttes med sikkerhed.

Om Syvs eget forhold til Vedels arbejde siger han selv i fortalen, at han bortset fra at tilføje enkelte strofer fra håndskrevne visebøger ikke ændrer andet i de første hundrede viser end det, som er »fortrykt«. Dette princip må stort set siges at være overholdt. Når der stedvis forekommer modernismer som *I ligge nu ned* for *I ligge eder neder* (II.XIII, 4.1), kan det lige så vel tilskrives sætteren som Syv. Ændringer som *galde* til *galdre*, *Sønter* til *Syvnter* (jf. demonstrationen) kan derimod tilskrives Syv med sikkerhed, da de samme former findes i hans ordliste. Undtagelsesvis forekommer saglige rettelsers som i III.XII, indledningen, hvor han bedre vidende har sat Ringsted og ikke Soer som kong Birgers begravelsessted. En enkelt gang har han af hensyn til handlingsgangen ombyttet et par af de for Vedels redaktionsteknik så karakteristiske dubletstrofer:

II.XXII, N 19 (A-M 20):

Det lide fast ad Aften silde/ det var/
den Tafvel skulde hafve en Ende:
Her Strange den vjse Høfding og klog/
skulde følge den Brud til Senge.

N 20 (A-M 19):

Saa fulde de den Frøicken til Senge/
alt til den Ridder goed:
Herr Strange med megen Tugt og Ære/
imod den Frøicken opstoed.

I Tord af Havsgaardvisen er i Lokes svar til tossegreven: *I Otte Dage haffuer hun icke ædt/ saa saare da stunder hun hiem* (I.XXI, 20. 3-4, cit. efter A) negationen udeladt fra 1643-udgaven. En bedre løsning er dog Syvs indsættelse af negationen *ey* og rettelse af *hiem* til *hid*, som foreskrives i trykfejlsslisten, men som først efterfølges i udgaven Q (jf. demonstrationen).

En del af de ortografiske ændringer, som ved en direkte sammenligning med 1591-udgaven måtte tilskrives Syv, har allerede fundet sted i de

optryk, som Syv kan have kendt (dvs. K og M, men næppe L). Her skal blot meddeles et par iagttagelser gjort undervejs.

Fordelingen af *u* og *v* er med få undtagelser overholdt i K og M, medens former som *huisket*, *quæde* og *Hoffue* i nogen grad vender tilbage i Kristianiaudgaven L. Ligeledes er brugen af majuskel i substantiver nogenlunde gennemført i de senere udgaver.

Syvs udgave har fået et påfaldende heterogent præg, hvad dens ortografi angår, idet Syv i de Vedelske afsnit ikke har foretaget stort andet end rettelser som *aff* til *af*, *haffver* til *hafver* og *bliffver* til *blifver*, hvor forlægget ikke i forvejen har disse former; endvidere *oc* til *og*, *vaar* (vb) til *var*, *hvorfaare* til *hvorfore* og *god* til *goed*. Derimod er skrivemåder som *icke*, *silke*, *fick* og *ey* næsten overalt bibeholdt. I Syvs afsnit er forholdet ganske anderledes. Her anvendes former som: *haver*, *bliver*, *ikke*, *silke*, *fik* og *ej*, hvilke som bekendt er udgiverens egne skrivemåder. I P og senere udgaver trænger disse former også ind i de Vedelske afsnit af bogen.

Ret beset er der i Syvs udgave af Hundredvisebogen ikke tale om ændringer i større omfang. Der kan være grund til at tro, at han har nøjedes med at gennemrette et eksemplar af 1671-udgaven og kun har leveret nyt trykmanuskript til de nye afsnit i 1695-udgaven.

Bogens historie som forlagsartikel.

Andet oplag (B) af Hundredvisebogen skal ifølge Fasting være kommet så tidligt som 1595 i København (se under B). Tidsmæssigt er der ikke noget i vejen for et københavnsk optryk fra dette år; Vedels trykkeri synes allerede at være nedlagt i løbet af 1593. Fra samme år haves en andenudgave af Vedels »Den XC. Salme Moses Guds Mands Bøn«, der på titelbladet ganske vist angives at være trykt i Ribe, men som på grund af det anvendte materiel må antages at være fremstillet i *Mads Vingaards* trykkeri i København. Forøvrigt er kun det første læg omtrykt; resten af bogen består af det gamle oplag (LN: Boghist. Studier, 144). Selv om en 1595-udgave i sig selv er tvivlsom, kan man ikke lade være med at sætte den i forbindelse med Mads Vingaard. Hundredvisebogen må dog have været en lækkerbissen for denne tidens store vise-trykker.

Tredie oplag (C) er besørget af den lidet kendte bogtrykker *Peder Hven*. Hans navn findes på den overvejende del af den snes Helsingørstryk fra 1602 til 1620, som er bevaret eller kendt af omtale. Efter 1620 kendes

der ifølge PMStolpe: Dagspressen i Danmark (1878–82) ingen bogtrykker i Helsingør før 1767. Biografisk haves ingen anden oplysning om Peder Hven, end at han i Acta Consistorii for 14.8.1602 i forbindelse med en tilladelse til at trykke Syv vise Mestre betegnes som borger udi Helsingør. Oversigten over hans tryk er venligst stillet til rådighed af overbibliotekar R. Paulli. Et blik over Hvens produktion viser Hundredvisebogen i selskab med almanakker, praktisk religiøse skrifter som Peder Palladius's »St. Peders Skib« (1615), folkebøger som Sybille (1605) og Magelone (1610) og andre af tidens efterspurgte artikler. Det er nærliggende at mistænke Peder Hven for at være den, som har lempet Vedels lærde afsnit over bord, for at salget kunne gå des lettere. I 1609-udgaven er der i prosa- og verstekster anvendt større skriftgrader end i 1591, hvilket gør den lettere læselig. Denne ændring medfører, at bogen i omfang vokser med 1½ ark på trods af de udeladte afsnit. Peder Hvens (?) typografiske tilrettelæggelse følges nøje i alle optryk af Hundredvisebogen indtil Syvs udgave, dog ikke i de partier af K, L og M, hvor der er brugt mindre skriftgrader.

Fjerde oplag (D) blev ovenfor på grundlag af de bevarede fragmenter bestemt som udsendt mellem 1609 (C) og 1619 (E). Typografisk slutter det sig nærmest til E. Skriften er den samme som i C og E, men ved majuskelinitialer kan der konstateres en overensstemmelse med E over for C. Endvidere anvender C ligesom A punktum efter strofetal, medens D og E har strofetal uden punktum. Man tør derfor formode, at denne udgave som den følgende er besørget af *Henrik Waldkirch*, som 1599 havde afløst Vingaard som universitetsbogtrykker og i de følgende år overalt, hvor han kunne komme af sted med det, trak andres forlagsartikler til sig.

Femte og sjette oplag, E og F, angives begge på titelbladet at være trykt 1619 af *Henrik Waldkirch*. To tryk samme år vækker imidlertid mistanke. Kolofonen, som er tabt, har muligvis båret et senere årstal, og angivelsen 1622 for det tabte oplag G kan skyldes et eksemplar med 1622 i kolofonen og et tabt 1619-titelblad; selve det, at titelblad afviger flere år fra kolofon, er ikke sjældent i datiden. »1619« kan da betyde, at trykningen af F er påbegyndt inden årets udgang, eller der kan være tale om eftertryk med benyttelse af det gamle årstal. Herfor taler den omstændighed, at F anvender andre vignetter og initialer end E, dvs. afviger, hvor det drejer sig om mere specielt materiel, men ellers følger E slavisk i liniesats og gentager nøjagtig de samme fejl i visernes nummerering. Spørgsmålet

må løses i forbindelse med en systematisk gennemforskning af periodens bogtryk. Indtil videre kan man dog notere sig Lauritz Nielsens artikel om Salomon Sartor (d. 1644) i Dansk biografisk Leksikon, hvor den skarpe konkurrence og privilegiekrig mellem denne og Waldkirch omtales. Sartor gik af med sejren; 1622 fik han et udstrakt privilegium, og 1623 måtte Waldkirch afstå sin stilling som universitetsbogtrykker til ham. Waldkirch fortsatte i forbindelse med sønnen Claus W. sin selvstændige forretning til sin død 1629. Foretagendet førtes derefter videre af hans arvinger.

Syvende oplag (G) skal ifølge Sibbern være kommet 1622, men hans oplysning kan, som man vil forstå, kun vanskeligt tages til efterretning.

Ottende oplag (H) angives på titelbladet at være trykt 1632 hos *salig Henrik Waldkirchs arvinger*, hvilket vel i første række skal betyde hans søn og enken Gesa Pedersdatter (d. tidligst 1639). Når titelbladet til denne udgave findes i to former, skyldes det formodentlig blot, at satsen er gået i fisk under trykningen.

Til niende og tiende oplag er knyttet navnene Jørgen Holst som forlægger til det første, Joachim Moltke som forlægger til det andet, og Peder Hake som har trykt begge (J og K). *Peder Hake* er nævnt som bogtrykker 1641, blev universitetets anden bogtrykker i 1655, samme år som han trykte for Moltke, og døde 1659.

Jørgen Holst var knyttet til universitetet som boghandler fra ca. 1630 til sin død 1663; i 1642 blev han tillige dets bogbinder. Han er muligvis oversætteren til *Æsopi Leffnet oc Fabeler* ... Kbh. 1646. Han var en ivrig udgiver af samtidige historiske beretninger, f. eks. om Christian V's bryllup, om parlamentets henrettelse af Karl I, og har desuden selv optrådt som oversætter og forfatter i denne retning. Der kan derfor være grund til at give ham den beskedne ære af forfatterskabet til de to anonyme prosastykker i tillægget til 1643-udgaven (se overskrifterne under J). Han har rimeligvis været tysker, men om der heri ligger en forklaring på, at det mecklenburgske våbenskjold, som også har tilknytning til dronning Sophia og til J. Moltke, florerer på titelbladets bagside, er ikke godt at vide. At Svend Felding gentages efter flyveblad bag i samme udgave, kan heller ikke forklares, men det er et slående eksempel på den søvngængeragtige rutine, hvormed man optrykker Hundredvisebogen.

Joachim Moltke var indvandret mecklenburger. Fra 1634 var han privilegeret boghandler for universitetet. Medens Jørgen Holsts boghandel var af mere beskedent omfang, udfoldede denne en storstilet udgiver- og

boghandlervirksomhed. Det var således Moltke, som fik Vedels *Tragica* i kommission af en frue, »som agtede at flye ham den anden part siden til at adere, mens blev stickende«, som der står i Arne Magnussens pudsig notits i universitetsbibliotekets eksemplar af den sjældne bog. Moltke døde 6.1.1664.

Samme år slog Kristianias privilegerede boghandler, *Hans Hoff* (d. 1686), til og fik *Hundredvisebogen* trykt hos *Mickel Thomesøn*. Dette tiende oplag L er den mest kommercielt prægede af alle bogens udgaver. Det vrimler med gyselige trykfejl, og for at spare trykning af et halvark er dedikation og våbenskjold udeladt, således at indledning til første part kan begynde straks på titelbladets bagside – endda tillige med begyndelsen af I.I sat med petit.

Elvte oplag, M, det sidste inden Syv, er forlagt af salmebogsudgiveren *Christian Cassuben* (d. 1693). Han var indvandret fra Mecklenburg og optrådte fra midten af århundredet som forlægger i større stil. 1660 og 1669 fik han tilladelse til at »negotiere« i Norge. Cassuben blev hurtigt en holden mand, han ejede eget hus i Kbh. og kunne 1660 forstrække regeringen med en pengesum mod pant i jordegods.

På oplag M's titelblad angives hverken trykkested, årstal eller bogtrykker. Imidlertid er der en påfaldende overensstemmelse mellem det materiel, som er benyttet ved fremstillingen af denne udgave, og det som *Peder Hake* har anvendt i sine to optryk af *Hundredvisebogen* (J og K). M gentager således både det træskårne våbenskjold på bagsiden af titelbladet og vignetten efter første part (fig. 12). Derimod er Mikkels Thomesøns vignetbillede med ræven (fig. 14) efterskåret. Indtil nærmere undersøgelser foreligger, er det derfor rimeligst at antage, at M er fremstillet hos Peder Hakes enke, Cathrine, som videreførte sin mands trykkeri, ifølge Stolpe (I 185) til 1693. Årstallet for udgaven er, som det ses af beskrivelsen, gemt inde i bogen i overskriften til det historiske appendiks, hvor J, K og L's 1643 er ændret til 1671. Det må dog understreges, at udgaven kan være senere end dette årstal, da ændringen kan være foretaget i et forudgående – nu tabt – oplag. Med Cassubens arvinger menes vel i første række hans døtre; den 18. december 1689 blev der nemlig beskikket kommissærer til at registrere hans bo og skifte med hans døtre, da han var sindet at opgive sin handel, som han i sin høje alderdom ej uden skade kunne fortsætte (CNYrop Bidrag til den danske Boghandels Historie I, 1870, 256). Den ene af Cassubens døtre, Dorothea (d. 1718), var gift med tre bogtrykkere på rad, sidst i 1682 med Johan Philip Bo-

ckenhoffer (f. ca. 1651 i Strassburg, d. 1697). Denne erhvervede efter sit ægteskab stillingen som kongelig og universitetsbogtrykker, som indehavdes af Dorothea efter arv af hendes to første mænd. Fra hustruen overtog han desuden flere indbringende privilegier. Dorothea var forøvrigt en praktisk dame; i pauserne mellem sine ægteskaber og efter Bockenhoffers død ledede hun selv med stor dygtighed trykkeriet.

På baggrund af den regelmæssighed, hvormed Hundredvisebogen er blevet oplagt ned gennem 1600-tallet, virker de 24 års pause indtil 1695 påfaldende lang. Syv vides imidlertid at have haft sit forøgede oplag (N) under forberedelse allerede i 1682, hvor kæmpevisebogen nævnes i en liste over bøger, som han har »under hænder at udgive«, omfattende ikke mindre end 25 værker. I ansøgningen fra det følgende år om titel af philologus regius er det det ene af de ni værker, hvormed han lokker kongen, »En stor Del, ikke vidt fra 100 gamle danske Kæmpeviser, som de kaldes, med Antegnelser hos, foruden de tilforn trykte« (cit. efter Fr. Winkel Horn: Peder Syv (1878) 125). Kæmpevisseudgaven blev udskudt i tolv år, og Syv ses at have haft kendeligt travlt, da det endelig skulle være. I et brev til Otto Sperling junior dateret 8.4.1695 skriver han: »Nu trykkes de af mig samlede folkeviser, hvoraf jeg sender de to første *philyras* [ø: ark?] og underkaster dem din endelige dom. De kan returneres, når lejlighed gives; jeg har nemlig ikke andre eksemplarer. Trykkeren presser mig i den grad, at han dårlig kan tilstå mig tid til at samle disse ting [viserne?] og tilføje nogle smånoter [antegnelser?]. Jeg ville gerne have sendt dig de andre manuskripter, før de overgaves til trykkeren.« 5.5. i brev til samme hedder det: »Jeg kan ikke udsende andre viser, end trykkeren vil; han betaler nemlig omkostningerne.« Den sidste bemærkning giver stof til eftertanke. Er udarbejdelsen af Syv's visebog sket i samråd med Bockenhoffer – og muligvis gamle Cassuben – fra første færd? Hvis Cassuben, hvad der er højst tænkeligt, har haft privilegium på Hundredvisebogen, må det have været i forståelse med denne eller Bockenhoffer, at Syv omtalte den i sin ansøgning til kongen. De to mænd, der var hans forlæggere allerede i 1680'erne, har kun kunnet se med interesse på en forøgelse af Vedels samling, da dette ville betyde en styrkelse i konkurrencen med flyvebladene. En begyndelse var allerede gjort med indlemmelsen af flyveblade bag i de senere udgaver. En foreløbig undersøgelse af arkivar Laurits Bødker har vist, at mindst 15 af Syvs viser er mere eller mindre slaviske aftryk efter flyveblade. — Syvs udgave, det tolvte oplag (N) af Hundredvisebogen, er i JJBircherods im-

Fig. 18.

Usigneret kobberstukket
titelblad til Peder Syvs
kæmpevisebog 1695.
Orig. højde 140 mm.

primatur dateret d. 20.6.1695. — Brevcitaterne er oversat af stud. mag. Bengt Holbek. Klicheerne til ovenstående facsimiler er venligst udlånt af Forening for Boghaandværk.

De følgende optryk, O og P, trettende og fjortende oplag af Hundred-visebogen, er næppe, som det angives på titelbladet, udsendt 1695, og muligvis heller ikke trykt hos Bockenhoffer. Alene det, at trykfejlslisten til N optrykkes uforandret i O og P, er så besynderligt, at det kun kan forstås, hvis man antager O og P for eftertryk. Derfor taler også den omstændighed, at originaludgaven har kobberstukket titelblad (fig. 18)

Fig. 19.

Træskåren gentagelse,
signeret HT, af Peder
Syv-titelbladet. 1695?
Orig. højde 139 mm.

foran hovedtitelbladet, medens O og P har en træskåren kopi signeret »HT« (fig. 19). I supplementet til Weilbachs kunstnerleksikon oplyser RPaulli, at signaturen muligvis dækker Herman Thiel(e), og om denne skriver HDScheplern i samme værk, at hans ældste kendte arbejde er fra 1709, og at han dør 1747. I udgaverne Q, R og S er benyttet en ny kopi skåret efter HT's, men uden signatur; se Erik Dal: Danske folke-
viseillustrationer, Bogvennen 1957. (Som eksempel på den forringelse, som følger med kopieringen, kan nævnes den pudsighed, at det i originalen tydeligt nok er skindet af en hunløve, som ligger over titelskjoldet, i

HT's kopi et vanskeligt bestemmeligt dyr og i den usignerede kopi nærmest en ugle). Det lader sig ikke sige med sikkerhed, i hvilken orden O og P er trykt. Ortografien tyder i retning af, at P er trykt sidst. Typografisk følger O slavisk N i sats og ornamentering, den har endda de samme vignetter under register og under »bogtrykkeren til læseren«; det sidste siger dog ikke så meget, da det drejer sig om gængse typer, hvortil ethvert større skriftstøberi antagelig har kunnet levere klicheer. P er derimod overalt udstyret med nye ornamenter og vignetter, følger på sine steder slet ikke N i sats og har endelig titelbladet i sort tryk. Denne forskel i tilrettelæggelse siger dog intet om deres indbyrdes tidsforhold. Sandsynligvis er de begge udkommet efter århundredskiftet. I et brev, marts 1699, til Aalborgbispen Jens Bircherod sender den lærde selvejerbonde, Peder Dyrskøt, nogle rettelser til Syvs anmærkninger, som han beder må blive befordret videre, således at Syv kan bruge dem, når viserne igen skal oplægges, »som jeg vel ved snart sker, thi der er Mange, som tragter efter dem.« (Sml. til jy. Hist. og Top. III 239). Syv ses ikke at have gjort brug af disse rettelser, så lidt som der ellers er noget spor af hans hånd i de to oplag.

Til Kæmpevisebogen som forlagsartikel finder vi også knyttet den litterære bogtrykker Joachim Wielandts navn (f. 1690, d. 18.12.1730).

»Under 28de October 1719 [året efter Dorothea Cassubens død] anholdt han om Privilegium paa adskillige Skrifter. I Consistoriums Erklæring derover siges bl. a.: »P. Syvs Kiempeviser eller Tillæg dertil, saavelsom Hr. Ivents Historie paa danske Riim kunde vel ikke siges at være meget opbyggelige Bøger, have dog sin Nytte saavidt philologicam danicam angaaer. Overalt er der intet ondt udi, men diverterer dem som have Lyst til Æventyr; sees saa ikke, hvorfor de jo maatte trykkes og Kiempevisebogen formeres paa nye«; (KHSeidelins Læsendes Aarbog, 1800, 63). Ingen af disse Bøger udkom dog fra Ansøgerens Presse.« (ECWerlauff: Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil, Kbh. 1858, 145.)

Det femtende, sekstende og syttende oplag er – åbenbart efter udløbet af Wielandts ubenyttede privilegium – forlagt og trykt af tre generationer i en bogtrykkerfamilie: 1739 af *Johan Jørgen Høpfner* (f. 1689, d. 1759), 1764 af sønnen *Nicolai Christian H.* (f. 1720, d. 1782) og 1787 af dennes søn *Peter Marquard H.* (f. 1751, d. 1800). JHøpfner overtog 1731 efter Wielandts død dennes bestalling som direktør for det kgl. bogtrykkeri og kort tid efter desuden stillingen som første universitetsbogtrykker. Begge stillinger gik i arv til hans søn og til hans sønnesøn.

Udgivelsen i det 19. og 20. århundrede.

Vedel og Syvs Kæmpevisebog er det selvfølgelig grundlag for alle senere videnskabelige udgaver og er i stor udstrækning repræsenteret i de populære folkeviserudgaver. Men hertil kommer en række udgaver, som må betegnes som en mere eller mindre direkte fortsættelse af udgivelsen 1591–1787. Disse skal kort omtales, idet vi uden særlig forbindelse vil anføre oplagsnummer ved hver enkelt.

Det attende oplag er Frederik Schaldemoses »Danske | (K)jæmpeviser, | (Æ)ldre og Nyere. | ... Trykt og forlagt hos Brødrene Berling. | 1846.« Samlingen er endda traditionen tro udstyret med en dedikation til »Høivelbaarne Herre, Herr' Grev Gregers Christian Raben, Hofjægermester, Doctor Philosophiæ &c.«. Bogen består af tre dele. I første afdeling meddeles Vedels samling efter originaludgaven »trykt paa Himmelbiærget [sic] ved Ribe«, i anden del aftrykkes Syvs samling. Tredie afdeling består af »Nyere Kjæmpeviser«, ialt 49 numre, hvor de fleste af guldalderens og sølvalderens digtere er repræsenteret med folkevisepasticher. Tre af numrene er forfattet af Schaldemose selv.

Det nittende oplag er udsendt i Tórshavn 1903 af Aktielselskabet »Fram«s Forlag fra »Fram«s Bogtrykkeri under titlen »Danske Kæmpe- og Folkeviser i Udvalg«. Samlingen har betydelig folkløristisk interesse, idet dens 68 viser, som synes trykt efter udgaven 1739, falder så nogenlunde sammen med, hvad man fra nyere indsamling kender af Vedel- og Syvtradition på Færøerne. Dette funktionelt prægede oplag har forøvrigt en forgænger i et viscark med fem Vedelnumre, som er udgivet af CFWMüller i Tórshavn 1878 under titlen »Udvalgte danske Kæmpeviser efter Peter Syvs Visebog.«

Det tyvende oplag, Kbh. 1926–27, er besørget af Paul V. Rubow og er efter sigende »et uforandret Optryk af den ganske særdeles sjældne Original«, hvilket nærmere vil sige UB-eksemplaret af udgaven 1591. Enkelte fejl og unøjagtigheder har dog indsneget sig under den vanskelige korrektur; småting som *saadane oc for saadane seldsom oc* (II.I, indl.), *Ind kom da for Ind da kom* (II.II, 19.1) og *han for hun* (I.XXIII, 6.4).

Det enogtyvende oplag, andenudgaven af »Danske Kæmpe- og Folkeviser«, er besørget af PFHNJacobsens boghandel i Tórshavn 1951 og afviger blot fra førsteudgaven ved, at den ministerielle retsskrivning af 1948 er anvendt.

Slutning.

Vedels og Syvs visebog hører til de få verdslige bøger, som tidligt har vundet udbredelse blandt menigmand. Oplag efter oplag er blevet slidt op af et trofast publikum, og de eksemplarer, som er levnet for eftertiden, repræsenterer alle stadier i denne tilintetgørelsesproces. Et stort antal af viserne har cirkuleret i afskrifter og i flyveblade. Ad disse veje har Vedel og Syv fundet tilbage til den mundtlige tradition. Indsamlingen i nyeste tid viser, at der er tale om et betydeligt tilskud til almuens folkeviserepertoire, selv om det i mange tilfælde er vanskeligt at udtale sig om en optegnelsses proveniens. Som demonstrationen ovenfor (p. 71) viser, kan udgavernes trykvarianter benyttes til datering post quem af flyveblade. Lignende dateringer er mulige for afskrifters vedkommende, hvorimod variationen i de fleste tilfælde er for ubetydelig til bestemmelse af afledninger i den mere fleksible, mundtlige tradition. Undersøgelser af denne art vil kunne give interessante bidrag til diskussionen om Vedel- og Syvtraditionens ælde på Færøerne og Island.

En samlet vurdering af almuetraditionens forhold til Vedel og Syv – med de mange interessante spørgsmål om arv og gæld, vandringer og omsyngninger – må vente til register- og udgivelsesarbejdet er længere fremme. Med nærværende arbejde håber forfatteren at have banet et stykke vej videre frem mod denne store opgaves løsning.

Afhandlingen udkommer samtidig som Meddelanden från Svenskt Visarkiv nr. 10. For interesse og støtte fra denne side rettes en ærbødig tak. Forfatteren står i særlig taknemmelighedsgæld til bibliotekar Erik Dal, som har fulgt udarbejdelsen fra første færd og bidraget med en mængde oplysninger og vink. Når undersøgelsesmaterialet har kunnet blive så omfattende, skyldes det i høj grad velvilje fra de forespurgte biblioteker og privatsamlere, som uden undtagelse har løbet risikoen og udleveret alt, hvad de var i besiddelse af, til gennemsyn.